

Nr 220.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa byggnadsfrågor berörande staden mellan broarna samt Riddarholmen i Stockholm m. m.; given Stockholms slott den 3 mars 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustaf Andersson.

Utdrag av protokollet över kommunikationsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 mars 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Andersson.

Mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad träffades den 8 november 1940 ett avtal rörande vissa markfrågor i Stockholm m. m. (1940 års markavtal). Avtalet reglerar — jämte annat, varom nu ej är fråga — vissa fastighetsöverlåtelser mellan kronan och staden dels å västra delen av Riddarholmen, dels ock i staden mellan broarna och å Kungsholmen.

Avtalet är i här avsedda delar — med iakttagande av de jämkningar be-
träffande tidpunkter för vissa överlåtelse m. m., om vilka överenskommelse
efter avtalets ingående träffats mellan parterna och som angivits i Kungl.
Maj:ts beslut den 19 december 1941 — av i huvudsak följande innebörd (jfr
proposition 1940: 234 med därvid fogade bilagor Pl. IV och VI).

Staden har å västra delen av Riddarholmen till kronan överlåtit
äganderätten till tomten nr 2 i kvarteret Västertorn (stadens auktionsverk och
arkiv) och tomten nr 2 i kvarteret Kidskär (det s. k. västra gymnasiehuset)
samt till kronan avstått den rätt staden kunde äga till tomten nr 1 i kvarte-
ret Kidskär (det s. k. östra gymnasiehuset). Fastigheterna i kvarteret Kidskär
hava av kronan tillträtts den 1 januari 1943. Fastigheten i kvarteret Västertorn
skall tillträdas samtidigt med att kronan, enligt vad i det följande sägs,
lämnar staden tillträde till fastigheterna nr 3 och 4 i kvarteret Glasbruket.

I anledning av uppgörelsen i förevarande del har i mellanvarandet mellan
kontrahenterna tillgodoräknats staden en mellangift av 1 445 000 kronor.

I staden mellan broarna har staden med äganderätt till kronan
överlåtit dels ett mellan Myntgatan, Salviigränd, Västerlånggatan, Storkyrko-
brinken och Riddarhustorget beläget område, bestående av följande fastig-
heter, nämligen tomterna nr 1, 2, 4 och 5 samt del av tomten nr 6 i kvarte-
ret Minotaurus, tomterna nr 2, 3, 4, 5, 6, 7 och 8 samt del av tomten nr 1.9
i kvarteret Nessus, tomterna nr 4, 5, 6, 7, 8 och 9 samt delar av tomterna nr 3
och 11 i kvarteren Lychaon, tomten nr 4 samt del av tomten nr 2.7 i kvarte-
ret Cephalus ävensom delar av de mellanliggande gränderna Stenbastugrän-
den, Kolmätargränden och Klockgjutargränden, dels ock tomten nr 1 i kvarte-
ret Nemesis (Gamla rådhuset).

Kronan har å sin sida på Kungsholmen överlåtit till staden ägande-
rätten till fastigheterna nr 3 och 4 i kvarteret Glasbruket (karolinska insti-
tutet).

Fastigheterna i kvarteret Glasbruket skola av staden tillträdas den 1 juli
1946, där ej kronan före den 1 juli 1944 givit staden besked att kronan
önskar viss senare dag för avträddandet, dock att staden i varje fall äger till-
träda fastigheterna senast den 1 juli 1948. Fastigheten i kvarteret Nemesis
tillträdades av kronan ett år efter det fastigheterna i kvarteret Glasbruket blivit
av kronan till staden avträdda, alltså senast den 1 juli 1949. Fastigheterna i
kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus jämte mellanliggande
gatumark hava av kronan tillträtts den 1 oktober 1942.

I anledning av den här berörda uppgörelsen beträffande fastigheter i sta-
den mellan broarna och å Kungsholmen har enligt avtalet i mellanvarandet
mellan kontrahenterna tillgodoräknats staden ett belopp av 2 650 000 kronor,
varav 900 000 kronor såsom köpeskilling för fastigheten i kvarteret Nemesis
samt 1 750 000 kronor såsom vederlag för övriga nyssnämnda överlåtelse i
staden mellan broarna. Å andra sidan har ett belopp av 4 503 820 kronor
tillgodoförts kronan såsom köpeskilling för fastigheterna i kvarteret Glas-
bruket.

Vid avtalets ingående har förutsatts, att följande byggnader skulle såsom

kulturhistoriskt värdefulla för framtiden bibehållas, nämligen arkivbyggnaden och tornbyggnaden å tomten nr 2 i kvarteret Västertorn, gymnasiehuset å tomten nr 1 i kvarteret Kidskär samt gamla rådhuset å tomten nr 1 i kvarteret Nemesis.

Enligt bestämmelse i avtalet skulle detsamma icke vara för kontrahenterna bindande förrän stadsplaneändring beträffande kvarteren Aglaurus, Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus av Kungl. Maj:t fastställts i huvudsaklig överensstämmelse med vid avtalet fogad karta (Pl. VI). Beslut om fastställelse av dylik stadsplan har av Kungl. Maj:t meddelats den 30 juni 1942.

Till grund för det träffade markavtalet låg ett förslag till uppgörelse, som upprättats av en enligt Kungl. Maj:ts beslut den 31 mars 1939 tillsatt, för staten och Stockholms stad gemensam kommission (den s. k. 1939 års markkommission) och av kommissionen framlagts i betänkande den 16 mars 1940.¹

Till stöd för uppgörelsen i här förevarande delar åberopades av markkommissionen å ena sidan kronans intresse att för statliga byggnadsändamål förvärva mark i kanslihusets omedelbara närhet och å andra sidan stadens intresse att förvärva fastigheterna i kvarteret Glasbruket, vilkas närhet till stads- huset gjorde dem lämpliga till plats för en kommunal byggnad.

I fråga om sättet för utnyttjande i kronans hand av markområdet mellan Myntgatan, Salviigränd, Västerlånggatan, Storkyrkobrinken och Riddarhus- torget byggde markkommissionen på det förslag till stadsplanereglering, som enligt vad förut nämnts fanns fogat vid kommissionens avtalsförslag och som sedermera i huvudsak antagits och fastställts. Detta förslag innebar, att Myntgatans bredd skulle ökas till omkring 33 meter samt att kvarteret Aglaurus (brandkontorets byggnad) skulle delvis avskäras och delvis utvidgas, varigenom kvarteret skulle få formen av en långsträckt rektangel, bildande en trafikdelare i Myntgatan. Genom Myntgatans breddning skulle tomtmarken i kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus till omfattningen avsevärt minskas. Å den nya triangulära tomt, som enligt förslaget skulle bildas, skulle enligt ett uppgjort skissförslag kunna uppföras en byggnad till en höjd av i stort sett fyra våningar jämte en indragen våning. Det förutsattes i markkommissionens betänkande, att befintliga byggnader å området skulle rivas och ersättas av en dylik nybyggnad.

Genom beslut vid skilda tillfällen har Kungl. Maj:t meddelat byggnadsstyrelsen uppdrag att verkställa utredning bland annat rörande användningen av de markområden och byggnader, som genom 1940 års markavtal kommit i kronans ägo. Sålunda har Kungl. Maj:t den 21 november 1941 bemyndigat styrelsen att av sjätte huvudtitelns reservationsanslag till utredningar rörande tillämnade byggnadsföretag taga i anspråk visst belopp för utredning rörande den framtida användningen av området mellan Myntgatan, Salviigränd, Väs-

¹ Kommissionen bestod av överståthållaren T. Nothin, ordförande, samt generaldirektören H. Leo och riksgäldsfullmäktigen A. Råstock såsom representanter för staten ävensom stadsfullmäktiges dåvarande ordförande redaktören F. Ström och förste vice ordförande överdirektören V. Hernlund såsom delegerade för staden.

terlånggatan, Storkyrkobrinken och Riddarhustorget. Den 10 juli 1942 har Kungl. Maj:t uppdragit åt styrelsen att verkställa en allsidig utredning angående den framtida användningen av kronans fastigheter å Riddarholmen och angränsande delar av stadsdelen staden mellan broarna i Stockholm. I nära samband härmed stå en del andra av Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen vid skilda tidpunkter meddelade utredningsuppdrag, nämligen ett den 27 februari 1942 givet uppdrag beträffande förnyad utredning om beredande av nya lokaler åt domänstyrelsen jämte därmed sammanhängande frågor samt vissa i det följande omförmälda utredningsuppdrag beträffande lokaler för högsta domstolen.

I en till Kungl. Maj:t ställd skrift den 6 december 1943 har *föreningen Kolmätargränd* — vilken utgör en år 1942 bildad sammanslutning av invånare i kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus — anhållit, att i avvaktan på slutförandet av den utredning, varmed byggnadsstyrelsen vore sysselsatt, en undersökning måtte igångsättas rörande möjligheterna att åt Kungl. Maj:ts kansli bereda plats för erforderliga nybyggnader å det område vid Myntgatan mitt emot kanslihuset, som redan frilagts genom tidigare skedd rivning av byggnaderna därstädes. Föreningen anför, att möjligheter därigenom skulle skapas att bibehålla den del av gamla staden, bestående av de ännu icke nedrivna delarna av ifrågavarande kvarter, som varit avsedd till plats för nybyggnad för statliga ämbetslokaler, i den form den nu hade, varigenom ett kulturellt och historiskt värdefullt parti av gamla Stockholm skulle kunna bibehållas och genom en framtida sanering återupprättas ur det nuvarande förfallet. Vid föreningens framställning har fogats ett uttalande, beslutat vid ett av föreningen anordnat opinionsmöte.

Genom remissbeslut den 9 december 1943 har föreningens skrift överlämnats till byggnadsstyrelsen för att tagas i övervägande vid fullgörande av det uppdrag, som genom förenämnda beslut den 10 juli 1942 lämnats styrelsen i fråga om utredning rörande den framtida användningen av kronans fastigheter å Riddarholmen och angränsande delar av staden mellan broarna.

Till fullgörande av de lämnade uppdragen har *byggnadsstyrelsen* i tre särskilda skrivelser den 19 februari 1944 framlagt utredning och förslag i vissa här förevarande byggnadsfrågor. En av skrivelserna innefattar förslag rörande den framtida användningen av området inom kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus och går ut på, att å detta område skulle, med utnyttjande i stor utsträckning av befintliga äldre byggnader, anordnas ett byggnadskomplex avsett att användas såsom annex till det nuvarande kanslihuset och disponeras bland annat för försvars- och finansdepartementen. I en annan skrivelse framlägges förslag om anordnande av lokaler för socialstyrelsen i de byggnader inom kvarteret Mercurius, som för närvarande disponeras av försvarsdepartementet men vilka skulle frigöras genom departementets inflyttning i kanslihusannexet. Den tredje skrivelsen slutligen innehåller förslag om anordnande av lokaler för högsta domstolen, Svea hovrätt och kammarkollegiet jämte därmed sammanhängande spörsmål.

Jag anhåller nu att till behandling få upptaga de av byggnadsstyrelsen sålunda framlagda förslagen och redogör därvid till en början för förslaget beträffande användningen av området i kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus.

Anordnande å området mellan Myntgatan, Salviigränd, Västerlånggatan Storkyrkobrinken och Riddarhustorget av en annexbyggnad till kanslihuset.

Stadsplan och markfrågor m. m.

Det område inom förevarande kvarter, som kronan genom 1940 års markavtal förvärvat, har en areal av omkring 2 360 kvadratmeter och har vid av 1939 års markkommission föranstaltad värdering åsatts ett värde av 1 750 000 kronor. I kalkylerna till värderingen togs hänsyn till uppskattade kostnader för rivning av befintliga byggnader och för uppförande av ny byggnad.

Det till grund för markavtalet liggande stadsplaneförslaget innebär, såsom förut nämnts, att Myntgatans bredd skulle ökas till omkring 33 meter samt att kvarteret Aglaurus skulle få formen av en långsträckt rektangel, bildande en trafikdelare i Myntgatan. Byggnadsstyrelsen förklarar sig nu hava under den verkställda utredningen funnit, att en förändring av denna stadsplan i syfte att väsentligt utöka kvartersmarkens yta och i stället minska Myntgatans bredd skulle innebära avsevärt förbättrade möjligheter för områdets utnyttjande, utan att trafikens krav på nödig gatubredd därför behövde åsidosättas. Härom anför styrelsen.

Med skrivelse den 3 september 1943 till Stockholms stadskollegium har styrelsen efter tidigare förda förhandlingar med representanter för staden översänt inom styrelsen upprättade preliminära förslag till områdets bebyggande och därvid hemställt, att kollegiet ville snarast möjligt låta i samråd med styrelsen utarbeta förslag till ändrad stadsplan för ifrågavarande område i huvudsaklig överensstämmelse med av styrelsen angivna riktlinjer. Dessa inneburo, att Myntgatan skulle givas en bredd av 17,5 meter, varigenom kvartersmarken skulle väsentligt utökas, samt att kvarteret Aglaurus skulle bibehållas oförändrat enligt tidigare stadsplan. Förslag till ändrad stadsplan har sedermera upprättats i huvudsaklig anslutning till vad styrelsen sålunda föreslagit men har ännu icke blivit föremål för behandling i Stockholms stadsfullmäktige. Byggnadsnämnden har emellertid för sin del tillstyrkt förslaget allenast med den ändring att Myntgatan skulle givas en bredd av 18,5 meter, och enligt vad byggnadsstyrelsen erfarit torde utsikt förefinnas att förslaget kommer att av fullmäktige antagas.

Med hänsyn till de förändrade markförhållanden, som förevarande stadsplaneändring skulle medföra, kunde, fortsätter byggnadsstyrelsen, en revidering av markavtalet i denna del möjligen sedermera bliva erforderlig, i det att en del av den enligt gällande stadsplan i Myntgatan ingående gatumarken skulle förändras till kvartersmark. Ytinhållet av den sålunda avsedda marken, som i enlighet med 1940 års markavtal äges av staden, utgör omkring 950 kvadratmeter. En mindre del av den i gällande stadsplan ingåen-

de, kronan tillhöriga kvartersmarken utefter Storkyrkobrinken och Riddarhustorget skulle i stället förvandlas till gatumark och införlivas med nyssnämnda gatuområden. Denna senare markareal utgör omkring 50 kvadratmeter. Den mark, som sålunda skulle av staden avstås och överföras i kronans ägo, utgör därför omkring 900 kvadratmeter.

Genom den förändrade stadsplanen skulle emellertid i det nya kvarterets inre bildas en öppen gård, vars yta ävenledes skulle utgöra omkring 900 kvadratmeter. Byggnadsstyrelsen anser det av skäl, som i det följande närmare utvecklas, lämpligt att åt denna gård gives karaktären av en under vissa förutsättningar för allmänheten tillgänglig plats. Dess värde för denna del av Gamla staden torde under sådana förhållanden enligt styrelsens mening få anses väl uppväga värdet av den areal, varmed Myntgatan enligt vad nyss framhållits skulle minska. Förutsättningar hava sålunda synts styrelsen föreligga för underhandlingar med staden i syfte att någon särskild kostnad för kronan i detta sammanhang icke skulle behöva uppstå.

Nu föreliggande förslag till ändrad stadsplan ansluter sig till ett förslag till nybyggnad inom området, vilket på styrelsens uppdrag utarbetats av *arkitekten A. von Schmalensee* och vilket närmare åskådliggjorts å 14 ritningar, vilka bilagts styrelsens förslag. Stadsplaneförslaget samt vissa av ritningarna torde få i avtryck fogas till dagens statsrådsprotokoll.

Beträffande frågan om förvärv av vissa inom förevarande område belägna fastigheter, vilka icke äro i kronans ägo, anför byggnadsstyrelsen följande.

Inom det nya kvarter, som enligt stadsplaneförslaget skulle bildas, äger kronan genom 1940 års markavtal all mark med undantag av fastigheterna nr 3 och 6 samt 5 inom kvarteret Cephalus ävensom fastigheten nr 3 inom kvarteret Minotaurus, vilka ägas av enskilda personer. Byggnadsstyrelsen anser det med hänsyn till den föreslagna nybyggnadens ändamålsenliga utformning nödvändigt, att staten kan förfoga över fastigheterna nr 3 och 6 inom kvarteret Cephalus samt fastigheten nr 3 inom kvarteret Minotaurus. Fastigheten nr 5 inom kvarteret Cephalus beröres icke på sådant sätt av nybyggnadsförslaget, att ett förvärv av densamma kan anses erforderligt.

Vid de förhandlingar, som från byggnadsstyrelsens sida förts med ägarna till fastigheten Cephalus nr 3 och 6, har någon överenskommelse ej kunnat nås. Enligt gällande stadsplan utgöres emellertid en stor del av fastighetens tomtareal av gatumark, varför Stockholms stad enligt 21 § i stadsplanelagen äger rätt att inlösa densamma. Styrelsen har på grund härav hos Stockholms stad anhållit om meddelande beträffande stadens inställning till frågan om fastighetens överförande genom expropriation i kronans ägo. Då det kan förutsättas, att något hinder mot ett expropriationsförfarande icke kommer att föreligga, torde byggnadsstyrelsen få anledning att sedermera göra framställning om rätt att expropriera fastigheten ifråga. Det värde, som kan komma att vid expropriation åsättas fastigheten, kan icke nu närmare angivas. Man torde emellertid böra räkna med att detsamma icke kan komma att understiga taxeringsvärdet, 250 000 kronor.

Beträffande fastigheten Minotaurus nr 3 har byggnadsstyrelsen fört förhandlingar rörande ett förvärv av densamma, men dessa förhandlingar hava icke lett till resultat, varför även denna fastighet förutsättes bliva föremål för expropriation. Fastighetens taxeringsvärde är 110 000 kronor.

Principerna för byggnadsförslagets utformning. Bevarande av äldre bebyggelse.

Byggnadsstyrelsen framhåller, att det nu till bebyggelse föreslagna området ur kulturhistorisk synpunkt erbjuder stort intresse. Stadsplanen, som torde hava fått sin karakteristiska utformning redan under 1300-talet, innebär ett typiskt exempel på stadens utveckling utanför den äldsta stadskärnan (inom Väster- och Österlånggatorna). Sedan stora delar av kvartersbebyggelsen närmast Myntgatan under åren 1930—1932 nedrivits, har emellertid, yttrar styrelsen, området förlorat mycket av sin egenart. Återstående delar av Stenbastugränd, Kolmätargränd och Klockgjutargränd giva dock ännu ett gott begrepp om den karakteristiska stadsbildningen.

Husen utmed Västerlånggatan, Storkyrkobrinken och Salviigränd hava under tidernas lopp undergått upprepade förändringar och återspegla därigenom stadens olika byggnadsskeden. Ur arkitektonisk synpunkt är hörnhuset mot Storkyrkobrinken och Västerlånggatan (kvarteret Minotaurus nr 1) det märkligaste med ett vackert trapphus från omkring 1670, rikt dekorerade tak från slutet av 1600-talet och förra hälften av 1700-talet samt panelverk och dörrar från 1700-talets slut. Hotell Östergötland, kvarteret Cephalus nr 5, är känt för sin av Louis Masreliez 1793 inredda rumssvit. Byggnaderna mot gränderna hava i långt mindre grad än de förutnämnda undergått förändringar. Underhållet har här i hög grad eftersatts, och bebyggelsen är starkt förfallen. Inom denna del av området finnas medeltida lämningar av historiskt värde.

Det nu framlagda förslaget till bebyggelse av ifrågavarande område innebär, fortsätter byggnadsstyrelsen, ett försök att i viss utsträckning bevara såväl nu nämnda som övriga befintliga byggnader utmed Storkyrkobrinken, Västerlånggatan och Salviigränd, vilka skulle anslutas till nybyggnader utefter Riddarhustorget och Myntgatan. Komplexets inre har utformats i anslutning till en cirkelrund huvudgård och en mindre fyrsidig gård inom den närmast Riddarhustorget belägna byggnadsdelen.

Ur rent praktisk synpunkt innebär, framhåller styrelsen, den valda planlösningen beaktansvärda fördelar. Gården giver med sin storlek och form en god och jämn belysning åt kring densamma grupperade lokaler. Den ringformade huvudkorridoren möjliggör en smidig anpassning till de varierande golvhöjderna i de befintliga husen. Huvudentrén till komplexet föreslås förlagd mot Riddarhustorget. I samband med denna entré anordnas på vardera sidan en huvudtrappa med hiss. Över den mindre gården vid huvudentrén får man dessutom förbindelse med den mot stora gården löpande portiken. Det torde enligt byggnadsstyrelsen kunna förutsättas, att byggnadskomplexets användning för olika ändamål kommer att medföra en sådan uppdelning av våningsplanerna, att förutom huvudentrén även andra entréer komma att erfordras. Dessa böra enligt styrelsen lämpligen förläggas till gårdsportiken, som därigenom kommer att utgöra en täckt förbindelse från huvudentrén.

För avgörande av frågan, i vilken utsträckning de gamla husen inom området lämpligen böra bibehållas, tarvas enligt byggnadsstyrelsen en närmare teknisk undersökning, som styrelsen avsett att företaga i samband med ut-

arbetande av de slutgiltiga ritningarna till komplexet. Av kulturhistoriska skäl böra, yttrar styrelsen, självfallet husen å tomterna nr 5 i kvarteret Cephalus och nr 1 i kvarteret Minotaurus bibehållas. Även bevarandet av övriga äldre byggnader utefter de omgivande gatorna måste emellertid betraktas såsom ett önskemål såväl ur kulturhistorisk synpunkt som med hänsyn till stadsbilden, som är i hög grad beroende av den nuvarande uppdelningen i mindre husenheter och dessas goda skala. I den mån de gamla husen bibehållas, anser styrelsen dessas bottenvåningar böra, såsom nu är fallet, användas för butiksändamål. Dels sakna dessa lågt liggande lokaler tillräcklig belysning för att med fördel kunna användas till tjänsterum, dels fylla butikslokalerna otvivelaktigt ett behov. Ej heller bör man, framhåller styrelsen, förbise den ökade trevnad, som ett bibehållande av butikerna med deras inslag av liv och rörelse innebär. De befintliga husens övre våningar äro däremot tänkta att utnyttjas såsom tjänsterum.

I samband med att de befintliga husen utefter Västerlånggatan bevaras, komma också enligt styrelsens förslag vissa delar av de tre gränderna med dessas välvda portaler att kunna bibehållas.

Genom gränderna och genom portöppningarna mot Riddarhustorget och Myntgatan skulle den runda gården få sammanhang med omgivande gatuleder. En viss gångtrafik komme att söka sig fram över gården, som i viss mån finge karaktären av en allmän plats, ett torg eller en plantering. Dess uppgift blir härigenom, framhåller byggnadsstyrelsen, icke enbart att utgöra en ljusgård för ämbetsbyggnaden — såsom fallet är med gårdarna i det nuvarande kanslihuset — utan den får dessutom en naturlig funktion i stadslivet till fördel för trevnaden inom stadsområdet.

I arkitektoniskt avseende kommer, yttrar byggnadsstyrelsen, byggnadskomplexet att inordna sig i den gamla stadsmiljön. Härtill bidrager givetvis, att befintliga äldre byggnader kunnat i stor utsträckning utnyttjas och bevaras. Även åt de utmed Riddarhustorget och Myntgatan tillkommande nybyggnaderna skall enligt förslaget givas en så vitt möjligt till de lokala förhållandena anpassad skala och utformning. Arkitektonisk monumentalitet, som måhända eljest skulle ansetts böra krävas av en alltigenom ny byggnad för ifrågavarande ändamål, har sålunda icke eftersträfvats. Det har däremot syntts styrelsen naturligt att i stället giva åt byggnadens »inre fasad» den arkitektoniska bredd och värdighet, som en rymlig, regelbundet utformad gård eller torgplats medgiver. Denna synpunkt har vid sidan av nyss anförda praktiska hänsyn enligt styrelsens mening kraftigt talat för tillämpningen av den föreslagna runda gårdsformen.

Byggnadsstyrelsen omnämner i detta sammanhang, att styrelsen från *riksantikvarieämbetet* inhämtat yttrande över det uppgjorda byggnadsförslaget. Vid avgivande av detta yttrande har riksantikvarien jämväl haft tillgänglig den av föreningen Kolmätargränd gjorda framställningen ävensom ett av föreningen sedermera ingivet ritningsförslag, avseende uppförande av en ämbetsbyggnad enbart å de frilagda delarna av de ifrågavarande kvarteren samt bibehållande och sanering av återstående kvartersdelar.

Riksantikvarieämbetets yttrande är av följande innehåll.

Ifrågavarande kvarter i Gamla staden rymma byggnader av mycket stort intresse, bl. a. flera boningshus från 1600-talet med värdefull arkitektur och inredning, såsom trapphus med valv och smidesräcken, rumsinredningar med panelverk och rikt skulpterade tak. Kanske än märkligare är den svit av medeltidshus, som omger de olika gränderna från Västerlånggatan ned mot Myntgatan. Det är emellertid icke här fråga om boningshus utan om magasinsbyggnader av samma art som de berömda trappgavelshusen i Visby, ehuru här byggda av tegel i stället för av kalksten. På flera ställen äro trappgavlar bevarade, vilka med lätthet skulle kunna helt återställas. Fasaderna mot gränderna ha i senare tid, då bostäder inreddes i dessa hus, genombrutits med fönsterhål. Ursprungligen torde endast ha funnits gluggar och hissportar i dessa grändfasader. Så gott som allt det, som är bevarat av dessa medeltidshus, skulle vid ett genomförande av nu föreliggande förslag rivas och förintas.

Den förlust, som härigenom skulle åsamkas det gamla Stockholm, ligger dock ej blott, och ej ens främst, i försvinnandet av några enskilda enheter av medeltida byggnader utan framför allt i spolierandet av den stadsbild, som här genom restaurering skulle hava kunnat återställas. Dessa gränder skulle nämligen i restaurerat skick ha erbjudit en sällsam helhetsbild med släta murytor i rött, fogstruket tegel, här och där med en elegant utkragning i fasadlivet, med krönande trappgavlar över de smala grändperspektiven och med svarttjärade magasinssluckor, hissportar och hissboxar. Här ha en gång från boningshusen utmed Västerlånggatan storborgarna byggt magasinslänga efter magasinslänga ned mot den dåvarande strandlinjen med dess bryggor och pålningar. Kvarteret har erbjudit en pittoreskt oregelbunden bebyggelse, som nyckfullt ryckt ut mot strandlinjen. Denna bebyggelse skulle kunnat återställas och hade varit väl värd uppföringar, ty av allt att döma gives icke på någon annan punkt av grändkvarteren mellan långgatorna och den forna stranden en lika samlad och relativt väl bevarad medeltida byggnadssvit.

Vissa betydande svårigheter framträda dock vid ett mera ingående studium. En god del av byggnaderna å nu ifrågavarande område hava tyvärr för relativt kort tid sedan blivit bortrivna utan att de kulturhistoriska myndigheterna haft möjlighet att inskrida häremot, och ett nybebyggande av de gamla, ytterligt smala kvarteren kan knappast föreslås. Den redan företagna rivningen har alltså här ur kulturhistorisk synpunkt på ett betänkligt sätt skapat en fait accompli, som komplicerat problemet. Det torde icke heller på detta område inom Gamla stadens bebyggelse vara tillfyllest med blott och bart en sanering genom utrivande av vissa enstaka husenheter såsom varit fallet i andra delar av staden mellan broarna. *Stadsbildens* krav bleve, såsom framgår av till ämbetet från föreningen Kolmätargränd inlämnade förslagsritningar i denna riktning, utan tvivel lidande på en dylik sanering, då en tillfredsställande övergång mellan en rationell nybebyggelse utefter Myntgatan och mot Riddarhustorget å de utrivna tomterna och de bevarade äldre, oregelbundna och smala kvartersändarna erbjuder ett problem, som icke torde vara lätt att tillfredsställande bemästra.

Därtill kommer, att 1600-talets magnifika bebyggelse och regelbundna stadsplan kring Riddarhustorget ställa vissa krav på avslutningen av ifrågavarande byggnadsområde mot denna sida. Det är emellertid icke en monumentalfasad, som här kräves, utan en lagom stor byggnadsvolym, som bildar en lämplig och vacker övergång mellan kvartersbebyggelsen med dess smärre husenheter å den ena sidan och palatsen kring Riddarhustorget å den andra. Denna nya byggnadsvolym skall samspela med kanslihusets enhetligt kvar-

tersmässigt danade byggnadsblock men även bilda en tillräckligt stadig flank och utgångspunkt för det djupa perspektiv, som Storkyrkobrinken ger i form av ett snitt in i den täta bebyggelsen.

Här erbjuda sig utan tvekan stora möjligheter för en utformning av ett stycke stadsbild, vilken på samma gång som hänsyn och respekt visas de gamla skönhetsvärdena fogar in nya, dock utan att allt för starkt hävda dessa sistnämnda. Enligt ämbetets mening är det i högsta grad önskvärt, att ett ingående studium ägnas detta viktiga och känsliga parti av staden, varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas möjligheterna att bevara såväl den gamla bebyggelsen i allmänhet som den egenartade medeltida delen därav.

Därest en sådan prövning på grund av omständigheter, vilkas vikt det icke tillkommer ämbetet att bedöma, icke numera skulle vara möjlig, på grund av att principbeslut redan vore fattat om ett stort byggnadsprojekts omedelbara genomförande på detta område, måste ämbetet finna detta i hög grad beklagligt. Fallets synnerliga vikt ur stadsbildens och ur kulturhistorisk synpunkt borde vara tillräcklig för att motivera ett mindre summariskt förfarande.

Efter att här ovan hava framlagt och motiverat sin principiella inställning till den här föreliggande, för huvudstaden synnerligen viktiga bebyggelsefrågan är det emellertid ämbetets plikt att här nedan framlägga sina synpunkter på det förslag, som nu är utarbetat och remitterat till ämbetet för yttrande.

Till en början kan då konstateras, att den särskilt värdefulla medeltida bebyggelsen inom området är så gott som helt offrad. Den kommer, därest förslaget förverkligas, att praktiskt taget förintas. Det är på denna punkt ämbetet finner anledning till bestämd gensaga. Med uttrycklig reservation på denna viktiga punkt finner ämbetet emellertid förslaget i övrigt, sett från de utgångspunkter, som uppställts för detsamma, i åtskilliga avseenden förtjänstfullt.

Detta gäller icke minst det synnerligen smidiga och skickliga sätt, varpå äldre partier, som i förslaget verkligen bevarats, ha infogats i den nya helheten, både i fråga om byggnadens inre och beträffande dess fasader. Förslagsställarens grepp att i stor utsträckning bevara de gamla gatufasaderna har sin måhända största betydelse däri, att på detta sätt den gamla kvarterbebyggelsens *skala* bevaras. Den nya byggnaden framträder icke utåt såsom en jättevolym, vilken tränger sig in mellan radhusen å ena sidan och palatsen vid torget med deras detaljrika modellering å den andra. Utformningen mot Riddarhustorget innebär enligt ämbetets mening ett lyckligt grepp, även om den definitiva fasadbildningen ännu ej föreligger, över vilken ämbetet önskar få tillfälle yttra sig, när den föreligger utarbetad. Greppet att icke placera en monumental och central ingång i denna fasad är enligt ämbetets uppfattning väl motiverat. Det är icke önskvärt att här utbilda en betonad mittpunkt och en stram axel. Förslaget tillvaratager på ett utmärkt sätt de synpunkter, som ovan anlagts på byggnadsblockets förhållande till Storkyrkobrinken och palatsen vid Riddarhustorget.

En vägande förtjänst hos förslaget är också den minskning av Myntgatans bredd, som däri projekteras med ändring av nu gällande stadsplan. Beträffande förslagets utformning må i övrigt framhållas den stora runda gården, vilken i och för sig synes väl ansluta sig till de stadsplane- och byggnadsidéer, vilka under 1600- och 1700-talet gjort sig gällande vid nydaningar i Stockholm. Det synes emellertid ämbetet vid eventuellt utförande av förslaget vara angeläget, att denna gård i möjligaste mån erhåller karaktären av ett allmänt *torg* samt att passagera in till detsamma åtminstone *under dagen* hållas öppna för gångtrafik. Därigenom skulle den blockmässiga slut-

het i den nya bebyggelsen, vilken så illa passar Gamla stadens stadsplan, minskas och förslaget goda grepp att i bottenvåningen åtminstone delvis behålla den gamla stadsplanen komma mera till sin rätt, med de smala grändbildningarna bevarade närmast Västerlånggatan. Gränderna böra här bibehållas med gatläggning på gammalt sätt samt med restaurerade fasadstycken. Förlusten av medeltidshusen skulle på detta sätt bliva något mindre smärtsam. I Västerlånggatan skulle grändbildningen med dess överbyggda slutpartier göra sig gällande på samma sätt som nu, och det stora öppna rundtorget skulle skymta som en ljus fond igenom grändportarna vid passage Västerlånggatan framåt.

Riksantikvarieämbetets yttrande utmynnar i det omdömet, att förslaget sålunda i flera avseenden äger mycket stora förtjänster just ur de synpunkter, som enligt ämbetets mening oundgängligen måste läggas på bebyggelsen av detta ovanligt känsliga stadsparti. Väsentliga punkter i förslaget äro ur ämbetets synpunkt framför allt den vackra torggårdsbildningen och dess utmärkt väl funna anslutning till det gamla stadsplanesystemet, räddandet av Myntgatan såsom stadsbild, utformningen av avslutningen av kvarteret mot Rådhusstorget, behandlingen av fasaderna överhuvud taget samt icke minst det sätt, varpå värdefulla interiörer bevarats och infogats i det nya byggnadskomplexet. Mot förslaget anses däremot starkt tala spolierandet av den medeltida stadsplanen med dess bebyggelse utefter gränderna och den egenartade medeltida stadsbild, som här enligt ämbetets mening skulle kunna återuppstå.

Slutligen har riksantikvarieämbetet framhållit, hurusom det måste anses vara ett oeftergivligt krav att, om Kungl. Maj:t skulle till utförande anbefalla det föreliggande byggnadsförslaget, de kulturhistoriska synpunkterna därvid bliva tillgodosedda genom ingående undersöknings- och utbildningsarbeten inom området, innan byggnadsarbetet påbörjas. Även vid eventuella rivningsarbeten och under sådana byggnadsetapper, som beröra gamla hus, bör enligt ämbetets mening kulturhistorisk dagkontrollant närvara samt erhålla tillfälle till ingående undersökningar och uppmätningar. Kostnaden för den kulturhistoriska kontrollen föreslås inräknad i byggnadskostnaderna.

Disposition av lokalutrymmena.

Kostnadsberäkning.

Det totala yttinnehållet i den föreslagna annexbyggnaden till kanslihuset utgör enligt vad byggnadsstyrelsen upplyser 6 243 kvadratmeter enligt följande tablå.

	Tjänsterums- yta netto m ²	Bruttoyta exkl. murverk och trapphus m ²	Bruttoyta inkl. murverk och trapphus m ²
Bottenvåningen	304	444	646
1 trappa	1 400	2 050	2 480
2 trappor	1 400	2 050	2 480
3 »	1 335	1 985	2 413
4 »	525	782	1 093
Summa	4 964	7 311	9 112

	Rums- yta netto m ²	Bruttoyta exkl. murverk och trapphus m ²	Bruttoyta inkl. murverk och trapphus m ²
Butiksytor m. m.	599	621	838
Lunchrestaurang 4 trappor.....	210	210	240
Arkivvåning 4 trappor.....	470	470	492
Sammanlagt	6 243	8 612	10 682

Hörnhuset Västerlånggatan—Salviigränd med en rumsyta av cirka 620 kvadratmeter har härvid ej medräknats.

Härtill komma i de befintliga husen vissa källarlokal. Dylika böra enligt byggnadsstyrelsen anordnas även under de nya byggnaderna. Med hänsyn till den rådande bristen på parkeringsplatser i trakten anser styrelsen ett parkeringsgarage eventuellt böra anordnas i form av källare under den runda gården, därest detta visar sig möjligt att genomföra.

Byggnadsstyrelsen berör i detta sammanhang det av föreningen Kolmätargränd i förenämnda skrift framförda uppslaget om att åt Kungl. Maj:ts kansli bereda lokaler genom en nybyggnad enbart å det mitt emot kanslihuset belägna, redan frilagda området. Styrelsen omnämner, att föreningen efter framställningens ingivande till styrelsen under hand överlämnat ett av arkitekten A. Stark utarbetat förslag i sådant syfte, åskådliggjort å två ritningar jämte beskrivning. Enligt detta förslag, som upptager en bredd av endast 15 meter på Myntgatan, skulle de återstående delarna av de ifrågavarande kvarteren saneras och i huvudsak bibehållas för sina nuvarande ändamål — affärslokaler och bostäder — medan en föreslagen nybyggnad mot Myntgatan och de befintliga byggnaderna mot Storkyrkobrinken skulle inredas till ämbetslokaler för statens räkning.

En inom byggnadsstyrelsen verkställd undersökning har, fortsätter styrelsen, givit vid handen att enligt det av föreningen förordade förslaget en sammanlagd nettogolvyta tjänstelokaler av endast 2 930 kvadratmeter skulle erhållas. Även om härtill läggas de befintliga lokalutrymmena mot Västerlånggatan och Salviigränd, som enligt byggnadsstyrelsens förslag skulle utnyttjas såsom tjänsterum, utgörande en nettoyta av 920 kvadratmeter, så skulle de utrymmen, som på detta sätt kunna erhållas för statliga ändamål, vara alltför begränsade för att de sedan länge inom statsförvaltningen diskuterade och av styrelsen i det följande närmare belysta utrymmesbehoven skulle kunna tillgodoses enligt föreningens förslag. Genom en breddning av Myntgatan till det mått, 18,5 meter, som från stadens sida ansetts vara minimum, skulle dessa utrymmen ytterligare reduceras. Med hänsyn till de av kronan i samband med markavtalet havda kostnaderna för området finner styrelsen ett så begränsat utnyttjande vara ur ekonomisk synpunkt mycket oförmånligt, varjämte tjänsterummen i flera fall bleve av mindre god beskaffenhet. Förslaget kan därför enligt byggnadsstyrelsen icke anses innebära någon godtagbar lösning.

Beträffande det lokalbehov, som byggnadsstyrelsen vid förslaget uppgörande ansett böra tillgodoses inom annexbyggnaden, anför styrelsen följande.

Sedan byggnadsstyrelsen hos kommunikationsdepartementet framställt förfrågan rörande de olika departementens eventuella behov av utökade lokaler, har styrelsen erhållit uppgifter, enligt vilka betydande sådana behov föreligga särskilt för justitie-, social- och finansdepartementen. För vart och ett av dessa departement beräknar styrelsen ett utrymmestillskott av omkring 300 kvadratmeter vara erforderligt. Även ecklesiastik-, jordbruks-, handels- och folkhushållningsdepartementen hava emellertid framställt anspråk på ökat utrymme. Det erforderliga utrymmestillskottet för vart och ett av dessa senare departement beräknar styrelsen till omkring 100 kvadratmeter.

Vid övervägande av olika möjligheter att tillgodose förefintliga lokalbehov i samband med ett bebyggande av ifrågavarande kvartersområden, har byggnadsstyrelsen stannat för en lösning, som innebär, att ett av de mera utrymmeskrävande departementen, exempelvis finansdepartementet, helt överflyttas till nybyggnaden. Härigenom och i samband med en viss omgruppering av lokalerna inom kanslihuset skulle de där kvarblivande departementen få sina utrymmesanspråk tillgodosedda. Skulle ytterligare lokalutrymme erfordras, kan övervägas, om icke i kanslihuset inrymda kommittélokaler kunde överflyttas till nybyggnaden.

I anslutning till vad sålunda anförts hava enligt det framlagda förslaget till nybyggnad tjänsterum med en sammanlagd nettogolvyta av 1 220 kvadratmeter med tillhörande korridor, kapprum, toaletter m. m. reserverats för finansdepartementet inom våningen 3 trappor upp.

Från försvarsdepartementets sida har särskilt understrukits önskvärdheten av att departementets lokaler bleve sammanförda med de till kanslihuset förlagda departementen, och försvarsdepartementet har förordat en överflyttning av departementet till den nu ifrågasatta nybyggnaden, varvid förutsattes att direkt kommunikation med kanslihuset kan anordnas över eller under Myntgatan.

Med hänsyn till det nu anförda föreslår byggnadsstyrelsen, att tjänsterum med en sammanlagd nettogolvyta av cirka 1 940 kvadratmeter jämte tillhörande korridorer, kapprum m. m. ställas till försvarsdepartementets disposition inom nybyggnaden. Lokalerna, vilka erhållit egen ingång från Riddarhustorget, upptaga större delen av våningen 2 trappor samt mindre delar av bottenvåningen och våningen 1 trappa upp.

Å de vid styrelsens skrivelse fogade planritningarna har i allmänhet endast det för departementens olika avdelningar och byråer beräknade totalutrymmet angivits, medan den detaljerade rumsindelningen ansetts böra anstå till ett senare stadium av ritningarnas utarbetande. Vid disponerandet av försvarsdepartementets lokaler har förutsatts, att de tre nuvarande kommandoexpeditionerna enligt 1942 års riksdagsbeslut sammanslås till en samt att bok- och blankettförråd inrymmas på annat håll, förslagsvis inom nybyggnad å Järvafältet.

Återstående utrymmen böra reserveras bland annat för en lösning av nedre justitierevisionens lokalfråga. På sätt nedan närmare anges föreslår styrelsen, att inom det s. k. Gamla rådhuset, kvarteret Nemesis, skulle iordningställas lokaler för högsta domstolen. Därest detta förslag skulle vinna statsmakternas gillande, blir det nödvändigt, att nedre justitierevisionen erhåller lokaler i omedelbar närhet av sagda byggnad. De sakkunniga, med vilka styrelsen haft att samråda vid uppgörande av förslag beträffande högsta domstolens lokalfråga, hava även ansett nödvändigt att inomhusförbindelse anordnas mellan domstolens och revisionens lokaler. Sådan förbindelse kan lämpligast komma till stånd mellan kanslihuset och

kvarteret Nemesis. Styrelsen har hos Stockholms stads gatukontor inhämtat, att förbindelse kan anordnas mellan kanslihuset och nybyggnaden i form av en gångtunnel under Myntgatan för en kostnad av i runt tal 80 000 kronor, samt från kanslihuset under Rådhusgränd till kvarteret Nemesis för en kostnad av i runt tal 50 000 kronor.

För nedre justitierevisionen skulle då antingen på sätt närmare framgår av ritningarna reserveras ett utrymme av 760 kvadratmeter i våningen 1 trappa i nybyggnaden eller motsvarande utrymme i kanslihuset. I senare fallet skulle det till kanslihusets västra hörnparti förlagda socialdepartementet överflyttas till det nya komplexet och de härvid ledigblivna lokalerna inom kanslihuset ställas till revisionens förfogande. Vilketdera alternativ, som skall givas företräde, torde lämpligen först efter ytterligare studium av lokalfrågan böra avgöras.

Sedan nu angivna lokalbehov för försvars- och finansdepartementen samt nedre justitierevisionen blivit tillgodosedda, återstår inom komplexet en nettogolvyta tjänsterum på 1 044 kvadratmeter, vartill kommer ett arkivutrymme i våningen 4 trappor om 470 kvadratmeter. Med ett utnyttjande av dessa utrymmen för olika trängande statliga behov måste måhända, med hänsyn till vad i det följande framhålles i samband med frågan om anskaffandet av lokaler för högsta domstolen, tills vidare anstå.

Kostnaderna för byggnadsföretaget hava av byggnadsstyrelsen beräknats till 4 300 000 kronor. I detta belopp ingår kostnaden för rivning av befintliga byggnader och för grundpålning med 375 000 kronor. Därest källarvåning anordnas under portiken och gården, tillkommer en kostnad av 400 000 kronor.

Av ifrågavarande kostnadssumma har styrelsen förklarat sig anse, att för ritningars utarbetande och byggnadsarbetenas igångsättande ett belopp av 1 000 000 kronor bör vara tillgängligt under budgetåret 1944/45.

Med annexbyggnaden sammanhängande andra lokalfrågor.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen, skulle till den föreslagna nya annexbyggnaden överflyttas bl. a. försvarsdepartementet. Detta departements hittillsvarande lokalutrymmen inom kvarteret Mercurius vid Storkyrkobrinken komma därigenom att frigöras för andra ändamål. Lokalerna hava en nettogolvyta tjänsterum av omkring 2 900 kvadratmeter, däri inräknade vissa utrymmen, som upptagas av kommandoexpeditionernas bok- och blankettförråd.

Byggnadsstyrelsen framhåller, att tillkomsten av det föreslagna nya byggnadskomplexet på grund av de lokalreserver, som därigenom tillskapas, blir av stor betydelse för lösandet av ett flertal andra statliga lokalfrågor än de i det föregående berörda. Såsom förut nämnts, har Kungl. Maj:t i olika sammanhang lämnat byggnadsstyrelsen uppdrag att utreda dylika frågor. I sin förevarande skrivelse har styrelsen lämnat en översikt i ett sammanhang över dessa frågor och det sätt, varpå en lösning av desamma enligt styrelsens uppfattning bör sökas. Jag anser mig här böra i dess huvuddrag återgiva styrelsens redogörelse i dessa avseenden.

Domänstyrelsens byggnadsfråga har, framhåller styrelsen, länge hört till de mest angelägna. I skrivelse den 8 mars 1938 föreslog byggnadsstyrelsen,

att en nybyggnad för domänstyrelsen skulle uppföras på Hakberget vid Ladugårdsgärdet. Kostnaden härför beräknades till 3 750 0000 kronor. Framställningen föranledde då icke någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Behovet av en nybyggnad för domänstyrelsen framstår enligt byggnadsstyrelsen särskilt starkt mot bakgrunden av den trångboddhet, som sedan länge överhuvud taget varit rådande inom fastigheten Birger Jarls torg 3—5, det s. k. Gamla riksdagshuset. Kungl. Maj:ts förenämnda uppdrag att verkställa förnyad utredning rörande beredande av nya lokaler åt domänstyrelsen och därmed sammanhängande frågor hade föranletts av en av socialstyrelsen i skrivelse den 21 juli 1941 gjord framställning om åtgärder för en såvitt möjligt ändamålsenlig lösning av detta ämbetsverks lokalfråga.

De till fastigheten Birger Jarls torg nr 3—5 förlagda ämbetsverken äro domänstyrelsen, kommerskollegium, socialstyrelsen samt statistiska centralbyrån. Samtliga dessa verk disponera emellertid i stor utsträckning även andra, huvudsakligen tillfälligt förhyrda lokaler. De nuvarande lokalinhavaren framgå av följande av byggnadsstyrelsen meddelade tablå.

I. Domänstyrelsen.

1. I kronans fastighet Birger Jarls torg 3—5	2 236 m ² netto		
Förhyrda lokaler:			
2. Kungsgatan 37	650	»	»
3. Sveavägen 34—36	56	»	»

II. Kommerskollegium, sprängämnesinspektionen, statens elektriska inspektion, fartygsinspektionen.

A. Kommerskollegium.

I kronans fastighet Birger Jarls torg 3—5cirka 2 910 m² netto

B. Sprängämnesinspektionen.

Förhyrda lokaler Drottninggatan 89 8 rum » 170 » »

C. Statens elektriska inspektion.

I kronans fastighet Storkyrkobrinken 9 » 233 » »

D. Fartygsinspektionen.

Förhyrda lokaler Slussplan 9 7 rum » 110 » »

III. Socialstyrelsen.

I kronans fastigheter:

1. Birger Jarls torg 3—5	1 180	»	»
2. Hessensteinska huset	1 170	»	»

Förhyrda lokaler:

3. Medborgarhuset 40 rum	cirka 950	»	»
4. Munkbron 11	200	»	»
5. Torsgatan 4—6	160	»	»
För utlänningsförläggningsavdelningen förhyras			
6. Munkbron 9	145	»	»
7. Stora Nygatan 1	80	»	»

IV. Statistiska centralbyrån.

I kronans fastigheter:

1. Birger Jarls torg 3—5	1 574 m ² netto
2. Västra Trädgårdsgatan 4	100 » »
g. Svartmangatan 9	860 » »

Därest domänstyrelsen överflyttades från fastigheten Birger Jarlstorg 3—5 till lokal på annat håll — vilket såvitt byggnadsstyrelsen alltjämt kan bedöma, måste ske genom nybyggnad — skulle enligt byggnadsstyrelsen, samtidigt som domänstyrelsens lokalfråga erhöles en definitiv lösning, förbättrade förhållanden kunna åstadkommas inom Gamla riksdagshuset för kommerskollegium, socialstyrelsen och statistiska centralbyrån. En fullt tillfredsställande lösning på längre sikt för dessa ämbetsverks lokalfrågor skulle dock icke på detta sätt kunna åstadkommas.

Genom utnyttjande jämväl av det genom försvarsdepartementets utflyttning ledigblivna lokalutrymmet inom kvarteret Mercurius skulle emellertid åt hela detta komplex av lokalfrågor kunna givas en lösning, som fullt tillfredsställer föreliggande anspråk.

Byggnadsstyrelsen föreslår i enlighet härmed ett successivt genomförande av följande åtgärder.

1:o Socialstyrelsen förflyttas till kvarteret Mercurius.

2:o Domänstyrelsens samtliga avdelningar beredas nya lokaler i en nybyggnad.

3:o Kommerskollegium med elektriska inspektionen, sprängämnesinspektionen och fartygsinspektionen i Stockholm erhåller i fastigheten Birger Jarls torg nr 3—5 lokaler med en nettogolvyta av omkring 3 600 kvadratmeter, samt

Statistiska centralbyrån (samtliga avdelningar) erhåller likaledes i denna fastighet lokaler med en nettogolvyta av omkring 3 000 kvadratmeter.

Resterande utrymmen i sistnämnda fastighet med en nettogolvyta av omkring 1 300 kvadratmeter torde böra reserveras för något eller några ämbetsverk, vilkas lokalisering till denna trakt kan anses särskilt motiverad. Styrelsen återkommer i det följande till en av statens organisationsnämnd förordad anordning, varigenom socialstyrelsens statistiska byrå skulle förläggas till ifrågavarande fastighet. Andra ämbetsverk, som enligt byggnadsstyrelsen lämpligen kunde förläggas hit, äro statens organisationsnämnd, försvarets centrala organisationskommitté och statens sakrevision.

Inom kvarteret Mercurius äger kronan för närvarande två fastigheter. En inom byggnadsstyrelsen verkställd utredning — till vilken jag i det följande återkommer — har givit vid handen, att socialstyrelsens samtliga avdelningar med undantag av utlänningsförläggningsavdelningen skulle kunna inrymmas inom dessa fastigheter. Enär sistnämnda avdelning i sin nuvarande omfattning är utpräglat krisbetonad, har byggnadsstyrelsen ej ansett nödvändigt att bereda densamma utrymme inom kvarteret Mercurius.

Domänstyrelsens lokalfråga är, upplyser byggnadsstyrelsen, beroende av vissa för närvarande pågående organisationsundersökningar rörande verket. Enligt vad statens organisationsnämnd meddelat, kan det förväntas att dessa undersökningar vid slutet av år 1944 fortskridit så långt, att ett lokal-

program kan utarbetas. Så snart detta föreligger, ämnar byggnadsstyrelsen fullfölja och avsluta den av Kungl. Maj:t anbefallda utredningen rörande lokaler åt domänstyrelsen. Av allt att döma måste lokalfrågan lösas genom nybyggnad. Tidigast år 1945 kan enligt byggnadsstyrelsen en framställning härom föreligga. Man bör därför enligt byggnadsstyrelsen utgå från att denna fråga icke kan bli slutgiltigt löst till den tidpunkt, då en överflyttning av socialstyrelsen till kvarteret Mercurius skulle kunna äga rum.

Med hänsyn härtill har byggnadsstyrelsen ansett sig böra räkna med en övergångsperiod, varunder domänstyrelsen kvarbliver inom fastigheten Birger Jarls torg nr 3—5 tillsammans med kommerskollegium och statistiska centralbyrån. Sedan socialstyrelsen utflyttats, kan plats beredas kommerskollegii samtliga lokalförvaltningar i Stockholm (enligt nuvarande anspråk motsvarande en nettoyta av 690 kvadratmeter), varigenom detta ämbetsverk skulle erhålla en lämplig och från nuvarande utgångspunkter slutgiltig lösning av sin lokalfråga.

Även statistiska centralbyrån skulle under denna övergångsperiod få sin lokalfråga tillfredsställande ordnad, i det att de för närvarande till fastigheten Västra Trädgårdsgatan 4 förlagda lokalerna med en nettogolvyta av omkring 100 kvadratmeter kunna överflyttas till Birger Jarls torg nr 3—5 och samtidigt en nödvändig utökning av lokalutrymmet av 390 kvadratmeter beredas.

Härmed skulle de genom socialstyrelsens utflyttning ledigblivande utrymmena inom fastigheten Birger Jarls torg 3—5 vara tagna i anspråk.

Lokalfördelningen i fastigheten skulle därvid bli följande.

I Domänstyrelsen	Nettoyta 2 236 m ²
II Kommerskollegium med sprängämnesinspektionen, elektriska inspektionen samt fartygsinspektionen	» 3 600 »
III Statistiska centralbyrån	» 2 064 »

Statistiska centralbyråns till fastigheten Svartmangatan 9 förlagda lokaler, vilka disponeras av 1940 års folkräkning, centrala automobilregistret, 1943 års arealinventering med flera avdelningar, skulle tills vidare disponeras för samma ändamål.

Fastigheten nr 1 i kvarteret Nemesis, Gamla rådhuset, skall enligt 1940 års markavtal tillträdas av kronan ett år efter det fastigheterna nr 3 och 4 i kvarteret Glasbruket blivit av kronan till staden avträdde. Då det förutsatts, att kronan skulle begagna sig av sin rätt att framflytta dagen för avträdandet av sistnämnda fastigheter till den 1 juli 1948, skulle enligt avtalet kvarteret Nemesis först den 1 juli 1949 kunna disponeras av kronan. På sätt redan antytts och i särskild skrivelse närmare utvecklas, föreslår byggnadsstyrelsen, att fastigheten ifråga skall iordningställas för beredande av lokaler för högsta domstolen och lagrådet. Styrelsen förutsätter, att överenskommelse med Stockholms stad skall kunna träffas om tidigare tillträdesdag under förutsättning att lokaler för stadens gatukontor m. fl., som nu disponera fastigheten i kvarteret Nemesis, kunna beredas på

annat håll, exempelvis genom temporärt utnyttjande av den lokalreserv, som enligt vad förut omnämnts kan påräknas inom den föreslagna nybyggnaden i kvarteret Minotaurus m. fl. kvarter.

Fastigheten nr 1 i kvarteret Västertorn å Riddarholmen, det s. k. Gamla kungshuset, disponeras för närvarande gemensamt av Svea hovrätt och kammarkollegiet. I särskild skrivelse, till vilken jag i det följande återkommer, föreslår byggnadsstyrelsen, att fastigheten skall i sin helhet upplåtas till hovrätten.

Förslagets genomförande förutsätter, att lokaler beredas kammarkollegiet på annat håll. Styrelsen föreslår, att kollegiet — på sätt närmare belyses i nyssnämnda särskilda skrivelse — får sina lokaler förlagda till fastigheten kvarteret Gråmunkehölmén nr 1, det s. k. Hessensteinska huset, vilket skulle bli disponibelt, sedan socialstyrelsen på sätt förut anförts överflyttats till kvarteret Mercurius.

Beträffande utnyttjandet av den genom 1940 års markavtal till kronan överlämnade fastigheten nr 2 i kvarteret Västertorn (stadens förutvarande auktionsverk och arkiv) har byggnadsstyrelsen förklarat sig i detta sammanhang icke kunna framlägga förslag. Ett förslag att hit förlägga kammarkollegiet vid dess föreslagna utflyttning från Gamla kungshuset har av skäl, som närmare anföras i styrelsens särskilda framställning angående bl. a. Svea hovrätts lokalfråga, måst förfalla.

Byggnadsstyrelsen har slutligen i detta sammanhang erinrat om att Kungl. Maj:t genom beslut den 27 februari 1942 uppdragit åt byggnadsstyrelsen att för en kostnad av högst 550 000 kronor utföra arbeten för beredande av ökade lokaler för riksräkenskapsverket genom ombyggnad av de enligt 1940 års markavtal till kronan avträdde fastigheterna kvarteret Kidskär nr 1 och 2. Genom ombyggnaden skulle även kammarrättens behov av ökat lokalutrymme bli tillgodosett. Tillstånd till igångsättande av ifrågavarande byggnadsarbete har emellertid ännu ej beviljats. Enligt Kungl. Maj:ts medgivande genom beslut den 18 december 1942 och den 17 december 1943 disponeras ifrågavarande fastigheter alltjämt tills vidare kostnadsfritt av Stockholms stad för fastigheternas tidigare ändamål, nämligen såsom lokal för stadens yrkesskolors handelsavdelningar.

Anslag för budgetåret 1944/45.

I anslutning till vad byggnadsstyrelsen i förevarande skrivelse anført beträffande en nybyggnad inom kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus hemställer styrelsen i denna skrivelse, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för uppförande av en sådan nybyggnad för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 1 000 000 kronor.

Anordnande av lokaler för socialstyrelsen i kvarteret Mercurius.

I särskild skrivelse den 19 februari 1944 har byggnadsstyrelsen, såsom förut nämnts, framlagt förslag om anordnande av lokaler för socialstyrelsen i de fastigheter i kvarteret Mercurius, som för närvarande disponeras av försvarsdepartementet men vilka skulle frigöras genom departementets inflyttning i den föreslagna annexbyggnaden till kanslihuset.

Förslaget åskådliggöres å sex inom styrelsens utredningsbyrå upprättade skissritningar.

Såsom framgår av den under föregående avsnitt lämnade översikten, disponerar socialstyrelsen i Gamla riksdagshuset omkring 1 180 kvadratmeter och i Hessensteinska huset, kvarteret Gråmunkeholmen nr 1, omkring 1 170 kvadratmeter. Dessutom förhyras i Medborgarhuset, i fastigheten Munkbron 11 samt i fastigheten Torsgatan 4—6 sammanlagt omkring 1 300 kvadratmeter. För utlänningsförläggningsavdelningen förhyras för närvarande i fastigheterna Munkbron 9 och Stora Nygatan 1 sammanlagt 225 kvadratmeter, allt räknat i nettogolvyta tjänsterum.

Kronans två fastigheter inom kvarteret Mercurius — tomtnummer 1, 2, 10 och 11, respektive 3 och 9 — upptaga en nettogolvyta av sammanlagt 3 350 kvadratmeter.

Det förslag till förläggning av socialstyrelsens olika avdelningar och byråer inom detta utrymme, som framlagts av byggnadsstyrelsen, har uppgjorts i samråd med representanter för socialstyrelsen. Det har ansetts lämpligt att till bottenvåningen och våningen 1 trappa upp förlägga utlänningsbyrån, vilken är den av allmänheten mest besökta delen av ämbetsverket. Generaldirektörens avdelning och lagbyrån hava sammanförts i våningen 1 trappa upp, där även 2:a byråns avdelning för alkoholistvård inrymts. Vissa av 2:a byråns övriga avdelningar hava förlagts till våningen 2 trappor upp, som i övrigt inrymmer arbetsmarknadsbyrån och förlikningsmannae Expeditionen. I våningen 3 trappor upp inrymmas 2:a byråns skyddshemsavdelning, statistiska byrån, en del av utredningsbyrån och bokmagasin i direkt förbindelse med i våningen 4 trappor upp (vindsvåningen) anordnade biblioteksutrymmen. I denna våning inrymmes dessutom ett antal biträdesrum till utredningsbyrån.

Lokalernas iordningställande för socialstyrelsens räkning förutsätter, att vissa på ritningarna angivna ändringsarbeten komma till utförande. Då lokalerna delvis befinna sig i mindre tillfredsställande skick, måste man enligt byggnadsstyrelsen räkna med att vissa reparationsarbeten m. m. komma att erfordras.

Socialstyrelsen har i en till byggnadsstyrelsens utredning fogad skrivelse den 31 januari 1944 förklarat sig godtaga det av byggnadsstyrelsen upprättade förslaget, dock under framhållande bland annat av nödvändigheten att reservutrymmen kunna beredas med hänsyn till de ytterligare lokalbehov, som kunde väntas uppstå exempelvis såsom en följd av nya uppgifter på socialvårdens område. Socialstyrelsens anspråk i detta avseende har byggnadsstyrelsen ansett möjligen kunna tillgodoses genom att kronan framdeles för-

värvade någon eller några av övriga inom kvarteret befintliga fastigheter, av vilka Stockholms stad äger tre — med tomtnummer 4, 5, 6 och 7, taxerade till 100 000, 100 000 respektive 475 000 kronor — samt Allmänna änke- och pupillkassan en (nr 8), taxerad till 300 000 kronor.

Även på annat sätt kan emellertid, anför byggnadsstyrelsen, behovet av lokalreserver för socialstyrelsen tänkas bliva tillgodosett. Byggnadsstyrelsen framhåller i detta hänseende, hurusom styrelsen genom statens organisationsnämnd inhämtat, att det med hänsyn till ordnandet av den statliga statistiken är önskvärt, att de tre större statistikverkens — socialstyrelsen, statistiska centralbyrån och kommerskollegium — statistikavdelningar sammanföras till ett ställe. Genom inrättande av ett statistikkollegium, som skulle hava tillsynen över den statliga statistiken, skulle denna kunna utföras under mera rationella och ekonomiska former än för närvarande. Av denna orsak skulle det enligt organisationsnämndens mening vara lämpligt, att de tre nämnda verken eller åtminstone statistiska centralbyrån och kommerskollegium samt socialstyrelsens statistiska avdelningar sammanfördes till lokaler inom samma fastighet, lämpligen till Birger Jarls torg nr 3—5.

Därest, på sätt organisationsnämnden förordat, en förläggning av socialstyrelsens statistiska byrå till Gamla riksdagshuset skulle komma till stånd, vilket enligt byggnadsstyrelsen kan ske i samband med ett utflyttande av domänstyrelsen, skulle de utrymmen i våningen 3 trappor upp i kvarteret Mercurius, vilka nu föreslås till lokal för nämnda byrå och som upptaga sammanlagt omkring 300 kvadratmeters nettogolvyta, kunna tagas i anspråk för annat socialstyrelsens lokalbehov.

De med förslaget till socialstyrelsens förläggning till kvarteret Mercurius förenade byggnadskostnaderna belöpa sig enligt en inom byggnadsstyrelsen verkställd kostnadsberäkning till 300 000 kronor. I detta belopp ingår en beräknad kostnad av 100 000 kronor för reparations- och underhållsarbeten.

Byggnadsstyrelsen anför slutligen att, därest av innevarande års riksdag beslut komme att fattas om uppförande av den föreslagna nybyggnaden inom kvarteret Minotaurus m. fl., en överflyttning av försvarsdepartementet till de nya lokalerna möjligen kunde ske redan den 1 juli 1946. Vid denna tidpunkt borde ritningar för ombyggnaden av kvarteret Mercurius föreligga. Då för dessas utarbetande borde beräknas en tid av 8 månader, syntes erforderliga medel, 15 000 kronor, för fortsatta utredningar och därpå grundade ritningar böra ställas till förfogande under budgetåret 1944/45.

Anordnande av lokaler för högsta domstolen, Svea hovrätt och kammarkollegiet m. m.

Kungl. Maj:t har den 23 maj 1935 uppdragit åt byggnadsstyrelsen att verkställa utredning av frågan, huruvida lämpliga lokaler för högsta domstolen och Svea hovrätt kunde beredas i det nuvarande garnisonssjukhuset i Stock-

holm jämte eventuell nybyggnad å det till sjukhuset hörande tomtområdet, sedan sjukhuset efter fullbordandet av karolinska sjukhuset ej längre erfordrades för sitt nuvarande ändamål. Genom beslut den 4 juli 1936 har Kungl. Maj:t förordnat, att utredningen jämväl skulle avse frågan huruvida, även efter en förändrad rättegångsordning, lämpliga lokaler kunde beredas Svea hovrätt i fastigheten Birger Jarls torg 16 (Gamla kungshuset).

Sedermera har Kungl. Maj:t den 5 december 1941 förordnat, att den ifrågavarande utredningen rörande anskaffande av lämpliga lokaler för högsta domstolen och Svea hovrätt skulle fullföljas under beaktande av de särskilda krav, som ställdes efter en reform av rättegångsväsendet, samt att vid utredningen jämväl skulle undersökas, huruvida och på vad sätt lokaler kunde beredas högsta domstolen och nedre justitierevisionen annorstädes än i nuvarande garnisonssjukhuset. Härvid borde särskilt övervägas möjligheten att för högsta domstolens och nedre justitierevisionens behov disponera fastigheter, vilka komme att övergå i kronans ägo på grund av 1940 års markavtal.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 23 maj 1935 har chefen för justitiedepartementet samma dag såsom sakkunniga, med vilka byggnadsstyrelsen under utredningen skulle samråda, tillkallat presidenten B. Ekeberg, f. d. justitierådet N. Gärde och justitierådet N. Vult von Steyern. Enligt departementschefens beslut skulle jämväl statssekreteraren i justitiedepartementet deltaga i överläggningarna.

Vidare har chefen för justitiedepartementet den 5 december 1941 utsett dåvarande ordföranden i nedre justitierevisionen, revisionssekreteraren O. Hesselgren att jämte nämnda sakkunniga deltaga i överläggningar med byggnadsstyrelsen rörande ifrågavarande uppdrag. Sedan Hesselgren på därom gjord framställning entledigats från omförmälda sakkunniguppdrag, har chefen för justitiedepartementet den 1 oktober 1943 i hans ställe utsett nuvarande ordföranden i nedre justitierevisionen, revisionssekreteraren C. M. E. Wijnbladh.

Sedan byggnadsstyrelsen i samråd med de sakkunniga verkställt den anbefallda utredningen, har styrelsen i särskild skrivelse den 19 februari 1944 framlagt resultatet av densamma.

Högsta domstolen och lagrådet.

Byggnadsstyrelsen framhåller, att det vid utredningen visat sig, att garnisonssjukhuset icke inom bestämbar tid kunde bliva tillgängligt för här ifrågakomna institutioner. I likhet med de sakkunniga har styrelsen därför funnit, att tanken på en förläggning av institutionerna till denna fastighet måste förfalla. Vad högsta domstolen beträffar, har den verkställda utredningen givit vid handen, att dess lokalfråga lämpligen skulle kunna lösas genom att för ändamålet taga i anspråk fastigheten nr 1 i kvarteret Nemesis, det s. k. Gamla rådhuset eller »Bondeska palatset», som enligt 1940 års markavtal skall övergå i kronans ägo.

Styrelsen har genom *professorn Ivar Tengbom* låtit på grundval av ett av nyssnämnda sakkunniga lämnat lokalprogram uppgöra ett förslag till bygg-

nadens iordningställande för ifrågavarande ändamål. Förslaget har åskådliggjorts å åtta ritningar, vilka fogats vid styrelsens förevarande skrivelse.

Beträffande byggnadens historia och nuvarande skick m. m. anför byggnadsstyrelsen.

Byggnaden, som hör till Stockholms ur kulturhistorisk och arkitektonisk synpunkt märkligare äldre byggnader, uppfördes under senare hälften av 1600-talet av riksskattemästaren Gustaf Bonde efter ritningar, som ursprungligen, under medverkan av Jean de la Vallée, uppgjorts av Nicodemus Tessin d. ä. Huset har genomgått växlande öden och har senast i Stockholms stads ägo utnyttjats till lokal för stadens gatukontor m. m. Byggnaden har under tidernas lopp starkt förvanskats, bland annat genom att många av rummen uppdelats med mellanväggar och glaspartier eller försetts med provisoriska anordningar av olika slag. Underhållet har blivit i hög grad eftersatt, och värdefull dekorativ utsmyckning har borttagits och bland annat överflyttats till Stockholms nya rådhus.

Fastigheten, som omfattar en areal av 2 560 kvadratmeter, har i samband med 1940 års markavtal värderats till 900 000 kronor. Vid fastställandet av detta förhållandevis låga värde har förutsatts, att byggnaden av kulturhistoriska skäl måste bevaras samt underkastas omfattande iståndsättningsarbeten, varför köpeskillingen icke bestämts högre än till, i stort sett, det kapitaliserade bruksvärdet.

Byggnadens allmänna anordning och storlek gör den, framhåller byggnadsstyrelsen, lämpad för nu avsedda ändamål. Byggnadsstyrelsen förutsätter emellertid, att vid byggnadens iordningställande för ändamålet de större rummen återställas i huvudsakligen ursprungligt skick. Byggnadens användning såsom lokal för högsta domstolen låter sig enligt styrelsen väl förena med dessa önskemål, när här föreligger ett praktiskt behov av stora och representativa lokaler, särskilt för de offentliga domstolsförhandlingarna.

Sålunda erfordras tre sessionssalar, vilka enligt förslaget förläggas till ursprungligen befintliga huvudrum, två större i våningen 1 trappa upp och ett mindre i bottenvåningen. I anslutning till sessionssalarna gruppera sig enligt förslaget överläggningsrum, rum för ordförande, vittnesrum samt åklagarum m. m.

I enlighet med av de sakkunniga framställda önskemål hava särskilda tjänsterum anordnats för samtliga justitieråd, vilka rum förlagts dels till bottenvåningen och dels till våningen 2 trappor upp. I sistnämnda våning hava dessutom inrymts bibliotek, skrivrum, studierum och samtalsrum. Rum för dispensföredragningar hava förlagts dels till våningen 1 trappa upp och dels till bottenvåningen, som även inrymmer tre rum, avsedda såsom tillfälliga arbets- och uppehållsplatser för revisionssekreterare.

Till bottenvåningen och entresolvåningen 1 trappa upp hava förlagts rum för advokater och åklagare. I souterrängvåningen finnas rum för protokollsekreterare, skrivrum, rum för häktade — vilka sistnämnda lokaler försetts med egen ingång från den norra gården och hiss till den största sessionssalen — vidare arkivutrymmen, lunchrum med kök, bostäder för vaktmästare och maskinist samt lokaler för värme- och ventilationsanläggning.

I flygeln mot Riddarhusgränd och Riddarhustorget hava i bottenvåningen och souterrängvåningen erforderliga utrymmen kunnat reserveras för lag-

rådet, som för närvarande har sina lokaler förlagda till den kronan tillhöriga fastigheten Västra Trädgårdsgatan 4, vilka lokaler alltså skulle kunna tagas i anspråk för annat ändamål.

Kostnaderna för förslaget genomförande hava av byggnadsstyrelsen beräknats till 1 750 000 kronor. I denna summa ingå kostnader för nödvändiga grundförstärkningsarbeten med 525 000 kronor. Övriga byggnadskostnader, vilka i stor utsträckning betingas av andra för byggnadens framtida bestånd nödvändiga åtgärder samt av ur kulturhistorisk synpunkt erforderliga arbeten för byggnadens återställande i möjligaste mån i dess ursprungliga skick, uppgå till 790 000 kronor. För värmeledning och ventilation, gas-, vatten- och avloppsledningar, elektriska ledningar och hissar m. m. beräknas en sammanlagd kostnad av 275 000 kronor. Slutligen hava kostnader för ritningar, kontroll och administration samt oförutsedda utgifter beräknats till 160 000 kronor.

Byggnadsstyrelsen framhåller i anslutning till dessa beräkningar, att den jämförelsevis höga kostnaden bör ses mot bakgrunden av den erlagda köpeskillingen, vilken såsom nyss framhållits just med hänsyn bland annat till de kostnader, som en erforderlig restaurering skulle betinga, satts till ett belopp, som kan sägas med omkring 800 000 kronor understiga fastighetens markvärde.

Med hänsyn till rättegångsreformens genomförande torde, anför byggnadsstyrelsen, högsta domstolens nya lokaler böra vara disponibla senast den 1 januari 1948. Med utgångspunkt från en beräknad byggnadstid av 1 ½ år och med hänsyn till den tid utarbetandet av fullständiga ritningar och i samband därmed erforderliga kulturhistoriska undersökningar kräva, är det enligt byggnadsstyrelsens mening önskvärt, att frågan om byggnadens iordningställande för här avsedda ändamål underställes 1944 års riksdag samt att erforderliga medel, 250 000 kronor, för utarbetande av ritningar samt för påbörjande av grundförstärkningar m. m. anvisas för budgetåret 1944/45.

Såsom förut nämnts, skall fastigheten nr 1 i kvarteret Nemesis enligt 1940 års markavtal tillträdas av kronan ett år efter det fastigheterna nr 3 och 4 i kvarteret Glas bruket blivit av kronan till staden avträdde. Då kronan emellertid förutsatts komma att begagna sig av sin rätt att framflytta dagen för avträddandet av sistnämnda fastigheter till den 1 juli 1948, skulle enligt avtalet fastigheten i kvarteret Nemesis först den 1 juli 1949 kunna disponeras av kronan. Byggnadsstyrelsen förutsätter dock, såsom förut nämnts, att överenskommelse med Stockholms stad skall kunna träffas om tidigare tillträdesdag under förutsättning att lokaler för stadens gatukontor m. fl., som nu disponeras av fastigheten i kvarteret Nemesis, kunna beredas på annat håll, delvis genom temporärt utnyttjande av den förut omnämnda lokalreserven inom nybyggnaden i kvarteret Minotaurus m. fl. kvarter.

Byggnadsstyrelsen omnämner i detta sammanhang, att styrelsen undersökt möjligheten att inom fastigheten nr 1 i kvarteret Nemesis inrymma jämväl lokaler för nedre justitierevisionen i dess helhet och i detta hän-

seende utarbetat preliminära förslag. Med de anspråk på lokalutrymmen, som från de sakkunnigas sida framställts, har emellertid det disponibla utrymmet visat sig otillräckligt och olämpligt. I byggnaden kunna i stället i viss utsträckning anordnas arkivlokaler, som även skulle kunna tagas i anspråk av verk i angränsande byggnader, varigenom lokalutrymmet skulle bliva väl utnyttjat.

För de alternativa förslag, som av byggnadsstyrelsen framställts för lösende av nedre justitierevisionens lokalfråga, har jag i det föregående redogjort.

Svea hovrätt.

Vad beträffar Svea hovrätts lokalfråga har byggnadsstyrelsen låtit på grundval av ett av förenämnda sakkunniga angivet lokalprogram genom arkitekten C.-O. Hallström utarbeta ett förslag till anordnande av lokaler för hovrätten inom fastigheten nr 1 i kvarteret Västertorn, det s. k. Gamla kungshuset. Förslaget finnes utformat å fem ritningar, vilka bilagts styrelsens skrivelse.

Fastigheten nr 1 i kvarteret Västertorn disponeras, såsom förut nämnts, för närvarande av Svea hovrätt samt kammarkollegiet gemensamt. Hovrätten förfogar över hela norra flygeln och norra tornet, mittpartiets och södra tornets bottenvåning samt delar av våningarna 1 och 2 trappor upp i mittpartiet. Kammarkollegiets lokaler omfatta återstoden av byggnaden, d. v. s. hela den södra flygeln samt delar av våningarna 1 och 2 trappor upp i mittpartiet jämte motsvarande våningar i södra tornet. Dessutom disponerar kollegiet såsom arkivlokaler utrymmen i övre källaren inom södra flygeln.

Enligt det upprättade förslaget till lösning av Svea hovrätts lokalfråga skall Gamla kungshuset i dess helhet tagas i anspråk av hovrätten. Var och en av hovrättens åtta divisioner samt krigshovrätten skola hava sina egna sessionsrum, av vilka ett även skulle utgöra hovrättens gemensamma plenisal.

Omedelbart intill varje sessionsrum hava enligt förslaget lagts rum för divisionens ordförande och vice ordförande och i så nära anslutning som möjligt till sessionsrummet även rum för vittnen. Till våningen 2 trappor upp i mittpartiet hava förlagts presidentens rum, tjänsterum och expedition för sekreteraren samt den kamerala avdelningen. Fiskalernas rum hava samlats i norra flygeln, där de komma så nära som möjligt intill bibliotek och arkiv. I södra flygeln ligga divisionernas kanslier och 9 rum för ledamöter. Å mittpartiets vind nyinredas ytterligare 16 rum för ledamöter. Dessa vindsrum kunna anordnas utan att några förändringar av yttertakets form eller konstruktion behöva vidtagas. I norra flygelns bottenvåning ligga aktuarie- och arkivexpeditionerna med rum för pressen, medan vinden i norra flygeln upptages av lokaler för biblioteket. Slutligen hava i södra flygeln anordnats lunchrum och pentry, varjämte i denna flygels s. k. övre källarvåning inretts två bostadslägenheter med särskild ingång från den där belägna terrassen, av vilka bostäder en är avsedd för expeditionsvakt och en för maskinist.

Med hänsyn till de nya arbetsformer med muntligt rättegångsförfarande, under vilka hovrättens verksamhet efter genomförandet av den avsedda pro-

cessreformen kommer att bedrivas, har det ansetts nödvändigt att ordna den stora byggnadens entréförhållanden på ett för allmänheten mera överskådligt sätt. De hittillsvarande bägge ingångarna hava därför slopats och en ny upptagits i borggårdens fond, varvid husets gamla portalomfattning åter kommit till användning. I anslutning till denna ingång har i bottenvåningen utbildats en entréhall i galleriform, som förbinder de bägge trapphusen. Vidare äro hit förlagda lokaler för allmänhet, parter och advokater.

Kostnaden för förslagets genomförande har av byggnadsstyrelsen beräknats till 525 000 kronor.

Kammarkollegiet.

Det av byggnadsstyrelsen framlagda förslaget till lösande av Svea hovrätts lokalfråga förutsätter, att lokaler beredas kammarkollegiet på annat håll. Byggnadsstyrelsen säger sig i detta avseende hava undersökt olika möjligheter och därvid bland annat tagit under omprövning en förläggning av kammarkollegiet till fastigheten nr 2 i kvarteret Västertorn, vilken enligt 1940 års markavtal skall av staden avträdas till kronan. Enligt avtalet äger kronan tillträda fastigheten samtidigt med att staden avträder fastigheterna nr 3 och 4 i kvarteret Glasbruket. Vid en förutsatt framflyttning av dagen för avträddandet av nämnda fastigheter till den 1 juli 1948 skulle fastigheten nr 2 i kvarteret Västertorn avträdas till kronan tidigast samma dag. För kammarkollegiet skulle således i sistnämnda fastighet kunna utnyttjas endast sådana delar — förutvarande stadsarkivbyggnaden, tornet och en del av auktionsverkets byggnad — vilka redan nu utrymts av staden och därför skulle kunna ställas till kronans förfogande vid lämplig tidpunkt, oberoende av den avtalsenliga tillträdesdagen beträffande fastigheten i dess helhet. Möjligheten att redan under den närmaste tiden kunna påbörja förberedelser för en överflyttning av kammarkollegiet till sagda fastighet skulle, anför byggnadsstyrelsen, medföra den fördelen, att iordningställandet av utvidgade lokaler för Svea hovrätt inom Gamla kungshuset skulle kunna ske etappvis med utnyttjande av de efter kammarkollegiets avflyttning frigjorda delarna av denna fastighet.

Byggnadsstyrelsen upplyser, att kammarkollegiet vid de förhandlingar byggnadsstyrelsen fört med kollegiet rörande frågan om en förläggning av kollegiet till fastigheten nr 2 i kvarteret Västertorn för sin del motsatt sig en utflyttning från Gamla kungshuset och i varje fall funnit de avsedda lokalerna i fastigheten nr 2 i kvarteret Västertorn otillfredsställande. Även byggnadsstyrelsen förklarar sig finna det beklagligt, att kammarkollegiet skall behöva avstå från sina nuvarande, sedan så lång tid tillbaka innehavda lokaler, men framhåller, att detta visat sig ofrånkomligt, därest Svea hovrätts lokalfråga skall kunna lösas inom Gamla kungshuset och stora kostnader för en nybyggnad undvikas. Emellertid måste enligt byggnadsstyrelsens mening de lokaler, som skulle kunna ställas till kollegiets förfogande i fastigheten nr 2 i kvarteret Västertorn, anses bland annat vara så knappa, att

styrelsen funnit det tveksamt, om de kunde komma i fråga annat än såsom ett provisorium. På grund härav och då det visat sig, att lokalernas iordningställande för kammarkollegiet skulle medföra en så avsevärd kostnad som omkring 375 000 kronor, har byggnadsstyrelsen funnit, att tanken på en förläggning av kollegiet till sistnämnda fastighet icke bör fullföljas.

I stället föreslår byggnadsstyrelsen, att fastigheten nr 1 i kvarteret Gråmunkeholmen, det så kallade Hessensteinska huset, iordningställes för kammarkollegiet under förutsättning att socialstyrelsen, som för närvarande disponerar sagda fastighet, överflyttas till försvarsdepartementets nuvarande lokaler inom kvarteret Mercurius. Detta kan ske tidigast två år efter det medel anvisats till den av byggnadsstyrelsen föreslagna nybyggnaden inom kvarteret Minotaurus m. fl. kvarter. Ehuru den föreslagna ombyggnaden av Gamla kungshuset för Svea hovrätts räkning genom en förläggning av kammarkollegiet till Hessensteinska huset kommer att försvåras och eventuellt försenas, anser sig byggnadsstyrelsen dock böra förorda denna förläggning, då härigenom en mera definitiv och ur kollegiets synpunkt tillfredsställande lösning av dess lokalfråga skulle kunna ernås. Självklart är, tillägger byggnadsstyrelsen, att kollegiet kan, med hänsyn till byggnadsarbetenas igångsättande, bliva nödsakat att väsentligen inskränka sitt lokalinhav i Gamla kungshuset, så länge det kvarligger där.

Byggnadsstyrelsen har låtit uppgöra ett förslag till anordnande av lokaler för kammarkollegiet inom Hessensteinska huset, vilket förslag kollegiet förklarat sig kunna i princip godtaga. Förslaget är åskådliggjort å tre vid styrelsens skrivelse fogade, å styrelsens utredningsbyrå upprättade skissritningar.

Enligt inom byggnadsstyrelsen verkställda beräkningar skulle förslagets genomförande draga en kostnad av 175 000 kronor, i vilket belopp ingår en kostnad av 50 000 kronor för arbeten, som enligt byggnadsstyrelsen äro att betrakta såsom under alla förhållanden erforderliga reparations- och underhållsarbeten.

Anslag för budgetåret 1944/45.

Med hänsyn till att ett genomförande av de föreslagna ändringsarbetena inom Gamla kungshuset skulle med den nu föreslagna lösningen av kammarkollegiets lokalfråga kräva avsevärd tid samt i betraktande av den tid utarbetandet av fullständiga ritningar skulle taga, har byggnadsstyrelsen förklarat sig finna önskvärt, att frågan om denna byggnads iordningställande för Svea hovrätt underställes innevarande års riksdag samt att erforderliga medel, 100 000 kronor, för utarbetande av ritningar och utförande av vissa andra förberedande arbeten anvisas för budgetåret 1944/45.

I anslutning till vad sålunda anförts har byggnadsstyrelsen i förevarande skrivelse hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för året 1944/45 anvisa *dels* ett anslag å 250 000 kronor för beredande av lokaler för högsta domstolen och lagrådet m. m. inom fastigheten nr 1 i kvarteret Nemesis, *dels ock* ett anslag å 100 000 kronor för beredande av ökade lokaler för Svea hovrätt inom fastigheten nr 1 i kvarteret Västertorn.

Sedan gammalt har den centrala statsförvaltningen i stor utsträckning varit förlagd till fastigheter å Riddarholmen och i de delar av staden mellan broarna, som ligga närmast kungl. slottet. Kungl. Maj:ts kansli — med undantag av utrikesdepartementet och nedre justitierevisionen — samt överrätterna och de flesta äldre förvaltningsverken hava alltjämt sina lokaler i dessa stadsdelar. Nya ämbetsverk, som tillkommit under senare hälften av 1800-talet och under 1900-talet, hava däremot merendels måst förläggas på andra håll i staden, och en utflyttning från de äldre stadsdelarna har jämväl, särskilt under de senaste årtiondena, i viss omfattning fått ske i den mån förvaltningsapparatusens tillväxt föranlett behov av ökade lokalutrymmen.

Trots de utflyttningar, som sålunda successivt ägt rum, har knappheten på lokaler för de myndigheter, som äro förlagda till de äldre stadsdelarna, länge varit besvärande. För ett flertal av dessa myndigheter har oundgänglig ökning av lokaltillgången måst sökas genom förhyrningar på andra håll för vissa avdelningar av verken. Följden härav har i många fall blivit en för arbetet menlig splittring av personalorganisationen. De förhyrda lokalerna hava ej heller alltid varit tillräckliga eller ens för sitt ändamål lämpliga.

Behovet av utökade lokaler i här avsedda stadsdelar för de förvaltningsorgan som äro och, i den mån så kan ske, alltjämt lämpligen böra vara förlagda i närheten av den statliga administrationens centrum — slottet, riksdagshuset och kanslihuset — har därför under senare år varit starkt framträdande.

Att skapa möjligheter för tillgodoseende av detta behov var ett av syftena med den uppgörelse, som genom 1940 års markavtal träffades mellan kronan och Stockholms stad. I här förevarande delar innebar uppgörelsen, att till kronan skulle överlätas vissa i stadens ägo befintliga fastigheter, vilka genom sin belägenhet i kanslihusets närhet särskilt lämpade sig till ämbetsbyggnader för den centrala statsadministrationen, medan staden skulle erhålla äganderätten till vissa staten tillhöriga fastigheter i närheten av stadshuset, vilka lämpligen kunde användas till kommunala förvaltningsbyggnader.

Enligt Kungl. Maj:ts uppdrag har byggnadsstyrelsen verkställt utredning rörande sättet för utnyttjande av de fastigheter å Riddarholmen och i staden mellan broarna, som genom markavtalet kommit i kronans hand, och såsom resultat av utredningen föreligger från styrelsen ett i huvuddrag utformat förslag beträffande lösningen av de viktigaste bland de statliga lokalfrågor, vilka äga samband med detta fastighetsförvärv. Förslaget innebär, i stort sett, att å det mitt emot kanslihuset belägna området mellan Myntgatan, Salvigränd, Västerlånggatan, Sterkyrkoströmen och Riddarhustorget (kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus) skulle uppföras en annexbyggnad till kanslihuset, avsedd närmast för finans- och försvarsdepartementen, att försvarsdepartementets hittillsvarande utrymmen i kvarteret Mercurius skulle iordningställas för socialstyrelsen, att för högsta domstolen och Svea hovrätt skulle beredas efter processreformens krav lämpade lokaler i Gamla rådhuset (kvarteret Nemesis), respektive Gamla kungshuset (kvarteret Västertorn nr 1), att kammarkollegiet skulle flyttas från Gamla kungshuset till det av social-

styrelsen hittills disponerade Hessensteinska huset (kvarteret Gråmunkeholmen nr 1), samt att såsom följd av vissa nu angivna omflyttningar ökade och till samma fastighet koncentrerade lokaler skulle kunna beredas dels kommerskollegium m. fl. till Gamla riksdagshuset vid Birger Jarls torg förlagda ämbetsverk, dels ock de i kanslihuset kvarvarande departementen i detta hus.

Under slutskedet av ifrågavarande utredningsarbete har av föreningen Kolmätargränd ifrågasatts, att den avsedda utbyggnadsplanen skulle övergivras och kronan i stället åtnöjas med ett utnyttjande av de delar av området mitt emot kanslihuset, vilka redan frilagts genom husrivning, varvid kvarterens bebyggelse i övrigt ansetts kunna saneras och bibehållas för bostadsändamål. I det yttrande i ärendet, som avgivits av riksantikvarieämbetet, har vidare den tanken framkastats, att kronan överhuvud taget skulle avstå från ett utnyttjande av sin mark å området för att den medeltida stadsplanen i dessa kvarter skulle kunna bevaras samt den därstädes befintliga äldre bebyggelsen, i främsta rummet de medeltida byggnaderna, i möjligaste mån återställas till sitt ursprungliga skick.

Enligt min mening kan en sådan rubbning i förutsättningarna för markavtalet och statsmakternas syften med detta avtals godkännande icke komma i fråga. Såsom framgår av vad förut anförts är kronans behov av ytterligare ämbetslokaler i kanslihusets närhet omfattande och trängande. Någon möjlighet att inom överskådlig tid på ett ur kronans synpunkt godtagbart sätt tillgodose detta behov annorledes än genom det ifrågavarande områdets utnyttjande torde icke föreligga. Att, såsom föreningen Kolmätargränd föreslagit, begränsa lokaltillskottet genom bebyggande enbart av det redan frilagda området vid Myntgatan skulle icke innebära någon lösning av frågan. Det synes för övrigt tvivelaktigt, huruvida det förslag till partiell nybyggelse i kombination med kvarterssanering, som framlagts av föreningen, skulle anses tillfredsställande ens med hänsyn till de krav, som av den kulturhistoriska sakkunskapen ansetts böra uppställas. Jag hänvisar i detta avseende till vad riksantikvariern i sitt yttrande anförts beträffande förslaget.

På grunder som nu antytts kan jag för min del icke tillstyrka åtgärder, vilka skulle leda till att kronan icke genom utnyttjande av kvarteren mitt emot kanslihuset erhöles det omfattande lokaltillskott, som är behövt och för vilket kronan i samband med markavtalets ingående iklätt sig betydande kostnader.

Däremot synas mig goda skäl föreligga för vissa modifikationer i den stadsplan för området ifråga och i det sätt för områdets tillgodogörande för kronans behov, som vid markavtalets ingående förutsattes. Såsom framgår av den föregående redogörelsen, innebär den stadsplan, som i anslutning till markavtalet fastställts, bland annat att kvarteret Aglaurus (brandkontorets byggnad) skulle avskäras och förlängas till en rektangelformad trafikdelare, att Myntgatan skulle ökas till samma bredd som Riddarhustorget samt att i följd därav kvartersmarken i området mellan Myntgatan, Salvigränd, Västerlånggatan, Storkyrkobrinken och Riddarhustorget skulle väsentligt minskas. Det har förutsatts, att befintliga byggnader skulle rivas

och ersättas med nybyggnader å det minskade kvartersområdet. Ett oförändrat fullföljande av dessa planer skulle uppenbarligen innebära ett mycket hårt ingrepp och medföra en total förändring av stadsbilden beträffande förevarande områden. Det vore helt visst till fördel för områdets arkitektoniska karaktär och för hela stadsbilden, om nuvarande bebyggelse kunde med lämplig komplettering bibehållas i sådan utsträckning, att anblicken mot det blivande byggnadskomplexet från omgivande gator och öppna platser icke i mera väsentlig mån förändrades i jämförelse med det tidigare utseendet. Byggnadsstyrelsens förslag bygger på denna grundtanke. Enligt förslaget skulle befintlig bebyggelse utmed Salviigränd, Västerlånggatan och Storkyrkobrinken bevaras, såvitt angår de kulturhistoriskt värdefullaste byggnaderna och jämväl i övrigt, i den mån detta vid en fortsatt teknisk undersökning visar sig möjligt. Till den befintliga bebyggelsen i områdets yttergränser skulle anslutas nybyggnader utefter Myntgatan och Riddarhustorget. I områdets inre skulle uppföras en nybyggnad, utformad i anslutning till en cirkelrund huvudgård, vilken skulle tjäna såsom ljusgård för ämbetslokaler men jämväl få karaktären av en allmän plats med förbindelse till de omgivande trafiklederna dels genom portöppningar till ämbetsbyggnaden och dels genom de delar av de tre gränderna, som jämte dessas välvda portaler mot Västerlånggatan skulle bibehållas.

Efter mitt förmenande utgör det förslag, som byggnadsstyrelsen sålunda framlagt, en lycklig avvägning mellan de estetiskt och kulturhistoriskt grundade önskemålen å ena sidan samt kronans intresse av ett tillfredsställande utnyttjande av markområdet å den andra. Förslagets förtjänster ur stadsbildens synpunkt hava starkt understrukits av riksantikvarien, vars yttrande torde få uppfattas såsom ett förord för förslaget, för den händelse ett bibehållande av den medeltida stadsplanen med dess bebyggelse utefter gränderna icke kan komma i fråga. Även ur rent praktisk synpunkt måste förslaget anses innebära beaktansvärda fördelar. Bland annat medför infogandet i byggnadskomplexet av den runda nybyggnaden kring en stor huvudgård goda belysningsförhållanden, och därigenom skapas också en smidig förbindelse mellan den inre nybyggnaden och de utanför denna liggande äldre husen med deras skilda våningsnivåer. Utan denna förbindelse skulle de äldre husen näppeligen kunna tagas i anspråk såsom tjänstelokaler, ingående i ett och samma byggnadskomplex. Förslagets utformning i denna del möjliggör också områdets utnyttjande utan att hörnhuset mellan Salviigränd och Västerlånggatan med dess kända, av Louis Masreliez inredda rumssvit behöver beröras av några byggnadsåtgärder.

Med hänsyn till de förtjänster, som byggnadsstyrelsens förslag sålunda äger, är jag beredd att tillstyrka, att detta förslag lägges till grund för utformningen av ett statligt byggnadskomplex i kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus, även om ett oförändrat fullföljande av de vid markavtalets ingående antagna förutsättningarna för områdets bebyggelse, vilka icke i nämnvärd mån taga hänsyn till befintliga förhållanden, måhända skulle möjliggöra ett i sin helhet mera ekonomiskt och rationellt utnyttjande.

Ett genomförande av byggnadsstyrelsens förslag förutsätter emellertid ändring i stadsplanen samt överenskommelse med Stockholms stad beträffande förändring av gatumark till kvartersmark m. m. Enligt vad byggnadsstyrelsen upplyst har frågan om stadsplaneändring ännu icke varit föremål för ställningstagande från stadens sida, men styrelsen har ansett utsikt förefinnas att det i anslutning till styrelsens byggnadsförslag utarbetade stadsplane-förslaget kommer att av stadsfullmäktige antagas. Det hade givetvis varit önskvärt, om klarhet i denna fråga förelegat före en prövning från statsmakternas sida av byggnadsärendet. Enär det ur skilda synpunkter är angeläget, att anslag till förberedande och påbörjande av byggnadsåtgärderna beviljas av innevarande års riksdag, har jag dock icke ansett mig böra före framläggande av förslag i ämnet avvakta beslut från stadens sida. Då sakliga grunder starkt tala till förmån för den ändring i stadsplanen, som erfordras för genomförande av byggnadsstyrelsens förslag, har jag ansett mig kunna räkna med, att beslut från stadens sida kommer att fattas i huvudsaklig överensstämmelse med föreliggande stadsplaneförslag. Därest den av mig sålunda antagna förutsättningen skulle visa sig icke bli för handen och en acceptabel uppgörelse i övrigt i nyssberörda hänseenden mellan kronan och staden ej skulle stå att vinna, finnes enligt min mening för kronan icke annan utväg för byggnadsfrågans lösning än att falla tillbaka på de grundlinjer för områdets utnyttjande, som förelågo vid tidpunkten för markavtalets ingående. Nytt byggnadsförslag torde i sådant fall få av byggnadsstyrelsen skyndsamt upprättas enligt dessa grundlinjer.

Åt byggnadsstyrelsen torde böra uppdragas att å kronans vägnar föra förhandlingar rörande de uppgörelser, som erfordras för genomförande av byggnadsstyrelsens av mig här tillstyrkta förslag.

Vad härefter angår frågan om lokaldispositionen i kanslihusannexet, delar jag byggnadsstyrelsens mening, att en överflyttning till detta byggnadskomplex av försvars- och finansdepartementen i första hand bör äga rum. Styrelsen har ifrågasatt, att därjämte nedre justitierevisionen skulle placeras i byggnaden eller, alternativt, att dit skulle överflyttas ännu ett departement, förslagsvis socialdepartementet, i vilket senare fall lokaler för nedre justitierevisionen ansetts böra beredas i det nuvarande kanslihuset. Dessa frågor torde böra göras till föremål för ytterligare överväganden, innan avgörande träffas. Det förefaller icke osannolikt, att för finansdepartementets räkning måste redan från början reserveras större utrymmen än i byggnadsstyrelsens förslag avsetts, särskilt som det synes önskvärt att i direkt anslutning till departementet förlägga vissa till departementet hörande avdelningar och eventuellt även ett par med departementet intimt sammanhörande institutioner, vilka nu disponera lokaler i kronans fastigheter Storkyrkobrinken nr 2 och 4. Vid en mera avsevärd ökning av utrymmena inom kanslihusannexet för finansdepartementet med närstående institutioner lär plats få beredas nedre justitierevisionen på annat håll.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår, hava byggnadsstyrelsens beräkningar rörande försvarsdepartementets lokalbehov verkställt med ut-

gångspunkt från att de till kommandoexpeditionerna knutna bok- och blankettförråden skulle förläggas till andra lokaler. Jag hänvisar i detta avseende till det förslag, som chefen för försvarsdepartementet denna dag i annat sammanhang framlägger om förrådens placering i Svea livgardes hittillsvarande kasernetablissemant.

Byggnadsstyrelsen har hemställt, att för utarbetande av ritningar till och igångsättande av arbetena med annexbyggnaden till kanslihuset måtte för nästkommande budgetår anvisas ett anslag av 1 000 000 kronor. Häremot har jag intet att erinra. Anslagsbeloppet bör få tagas i anspråk för förberedande åtgärder överhuvud taget beträffande den avsedda byggnaden. Därest under nästkommande budgetår skulle erfordras medel för förvärv genom expropriation eller eljest av fastigheter inom ifrågavarande kvarter, torde sålunda detta anslag böra komma till användning. I anslutning till vad riksantikvarien påyrkat bör anslaget jämväl få disponeras för de undersökningar och utbildningar m. m., som ur kulturhistorisk synpunkt kunna befinnas påkallade.

Om i enlighet med vad jag förordat försvarsdepartementet överflyttas till den nya annexbyggnaden, torde såsom byggnadsstyrelsen föreslagit departementets nuvarande utrymmen i kvarteret Mercurius böra iordningställas för socialstyrelsen. Byggnadsstyrelsens utredning visar, att tillfredsställande lokaler i förevarande fastigheter kunna anordnas för socialstyrelsens samtliga avdelningar med undantag av utlänningsförläggningsavdelningen, vilken är av krisbetonad karaktär. Socialstyrelsen har understrukit angelägenheten av att reservutrymmen beredas med tanke på väntade nya arbetsuppgifter för styrelsen. Jag vill i anledning härav framhålla, att socialstyrelsens lokalbehov torde kunna i avsevärd mån komma att påverkas av aktuella organisatoriska omläggningar. Jag erinrar i detta avseende om föreliggande förslag rörande ändrad ordning för utlänningsärendenas handläggning samt om de av byggnadsstyrelsen berörda undersökningarna i fråga om det statliga statistikväsendets organisation. Vid den tidpunkt, då slutligt förslag beträffande omändrings- och reparationsarbetena i förevarande fastigheter behöver föreligga, torde möjlighet finnas att säkrare än nu bedöma omfattningen av socialstyrelsens framtida lokalbehov.

Såsom förut erinrats, erfordras vid genomförande av den beslutade processreformen väsentligt utökade utrymmen för högsta domstolen, som nu för sin verksamhet disponerar vissa rum i kungl. slottet. Tidigare har ifrågasatts, att ämbetslokaler för domstolen skulle anordnas inom garnisonssjukhusets byggnad å Kungsholmen. Sedan härutinnan verkställd utredning visat, att garnisonssjukhusets byggnad icke inom bestämbar tid kan bli tillgänglig för här avsett ändamål, har byggnadsstyrelsen i samråd med utsedda sakkunniga föreslagit, att högsta domstolen skulle inrymmas inom Gamla rådhuset i kvarteret Nemesis. Även enligt min mening är denna lösning av domstolens lokalfråga att förorda. Gamla rådhusbyggnaden är med hänsyn till sin allmänna anordning och de krav, som föranledas av husets karaktär av byggnadsminnesmärke, icke lätt att tillfredsställande utnyttja för vanliga förvaltningsändamål men skulle uppenbarligen lämpa sig väl för högsta dom-

stolen med hänsyn till dess behov av stora och representativa lokaler för de offentliga domstolsförhandlingarna. Mot vad byggnadsstyrelsen föreslagit beträffande byggnadens iståndsättande genom grundförstärkning och andra för byggnadens bestånd nödvändiga arbeten samt ur kulturhistorisk synpunkt önskvärda åtgärder för byggnadens återställande i viss mån i ursprungligt skick har jag intet att erinra. Beträffande det sätt, varpå byggnaden för ifrågavarande ändamål bör i detalj utnyttjas, lärer ståndpunkt icke nu behöva tagas. Enligt min mening torde ett förnyat övervägande böra ske beträffande möjligheterna att genom en mera ekonomisk disposition av rumsfördelningen bereda utrymme inom byggnaden även för någon annan institution, vars förläggning till samma fastighet som domstolen lämpligen kan komma ifråga.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att, på sätt framgår av vad chefen för ecklesiastikdepartementet denna dag anför i fråga om nybyggnad för karolinska institutet, möjlighet icke torde föreligga för kronan att till Stockholms stad avträda fastigheterna i kvarteret Glasbruket förrän den 1 juli 1948, i följd varav kronan — såsom byggnadsstyrelsen förutsatt — torde böra begagna sig av sin rätt att framflytta den i markavtalet primärt stadgade dagen för avträddandet av dessa fastigheter. Fastigheten i kvarteret Nemesis skulle vid sådant förhållande enligt markavtalet kunna disponeras av kronan först den 1 juli 1949. Då det med hänsyn till processreformens ikraftträdande synes bliva erforderligt att dessförinnan taga fastigheten i anspråk för högsta domstolen, torde i enlighet med vad byggnadsstyrelsen ifrågasatt böra upptagas förhandlingar med staden i syfte att träffa uppgörelse om tidigare tillträdesdag mot tillhandahållande temporärt av lokaler för de kommunala organ, vilka nu äro förlagda till byggnaden.

Genom förflyttning av socialstyrelsen till försvarsdepartementets nuvarande fastigheter i kvarteret Mercurius skulle frigöras de betydande lokalutrymmen i kronans fastigheter på Riddarholmen, som nu disponeras av socialstyrelsen dels i Hessensteinska huset och dels i Gamla riksdagshuset vid Birger Jarls torg. Även beträffande dispositionen av dessa utrymmen har byggnadsstyrelsen i sina förevarande skrivelser framlagt förslag. Med hänsyn till den tidpunkt, då de nämnda utrymmena kunna bliva tillgängliga för nya ändamål, har jag ansett mig icke nu behöva ingå på en granskning av ifrågavarande förslag till utnyttjande av kronans fastigheter på Riddarholmen i vidare mån än att jag förutsätter, att Svea hovrätt även efter processreformens genomförande bör kvarstanna i Gamla kungshuset, för vilket ändamål denna byggnad torde böra undergå vissa inre omändringar i huvudsaklig överensstämmelse med den av byggnadsstyrelsen framlagda utredningen.

Enligt vad jag i det föregående anfört skulle sålunda statsmakterna nu endast i mera väsentliga huvuddrag behöva taga ståndpunkt till de av byggnadsstyrelsen framlagda förslagen. Olika med förslagen sammanhängande detaljfrågor kunna uppskjutas till nästkommande års riksdag, då ytterligare utredning samt längre framförda förslag torde kunna föreligga. Därvid lärer ock en närmare granskning av upprättade kostnadsberäkningar kunna äga

rum. Angelägnast är nu, att avgörande träffas om plan för användning av området i kvarteren Minotaurus, Nessus, Lychaon och Cephalus, varav samtliga övriga föreliggande förslag äro direkt eller indirekt beroende, samt att medel anvisas till påbörjande av de arbeten, som erfordras för ianspråktagande av detta område.

Till vissa förberedande åtgärder — i främsta rummet utarbetande av ritningar m. m. — beträffande de planerade övriga byggnadsföretagen böra emellertid vissa medel beviljas för nästkommande budgetår. Byggnadsstyrelsen har i sådant avseende äskat följande belopp, nämligen för fastigheterna i kvarteret Mercurius 15 000 kronor, för Gamla rådhuset 250 000 kronor och för Gamla kungshuset 100 000 kronor. Enligt min mening kan lämpligen för erforderliga förberedande åtgärder beträffande samtliga nu avsedda byggnader upptagas ett gemensamt anslag, förslagsvis bestämt till 350 000 kronor. Såväl detta anslag som det av mig förordade anslagsbeloppet å 1 000 000 kronor för påbörjande av arbeten med annexbyggnaden till kanslihuset böra uppföras såsom investeringsanslag under statens allmänna fastighetsfond.

På grund av vad jag här anfört får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för budgetåret 1944/45 å kapitalbudgeten under rubrik Statens allmänna fastighetsfond anvisa

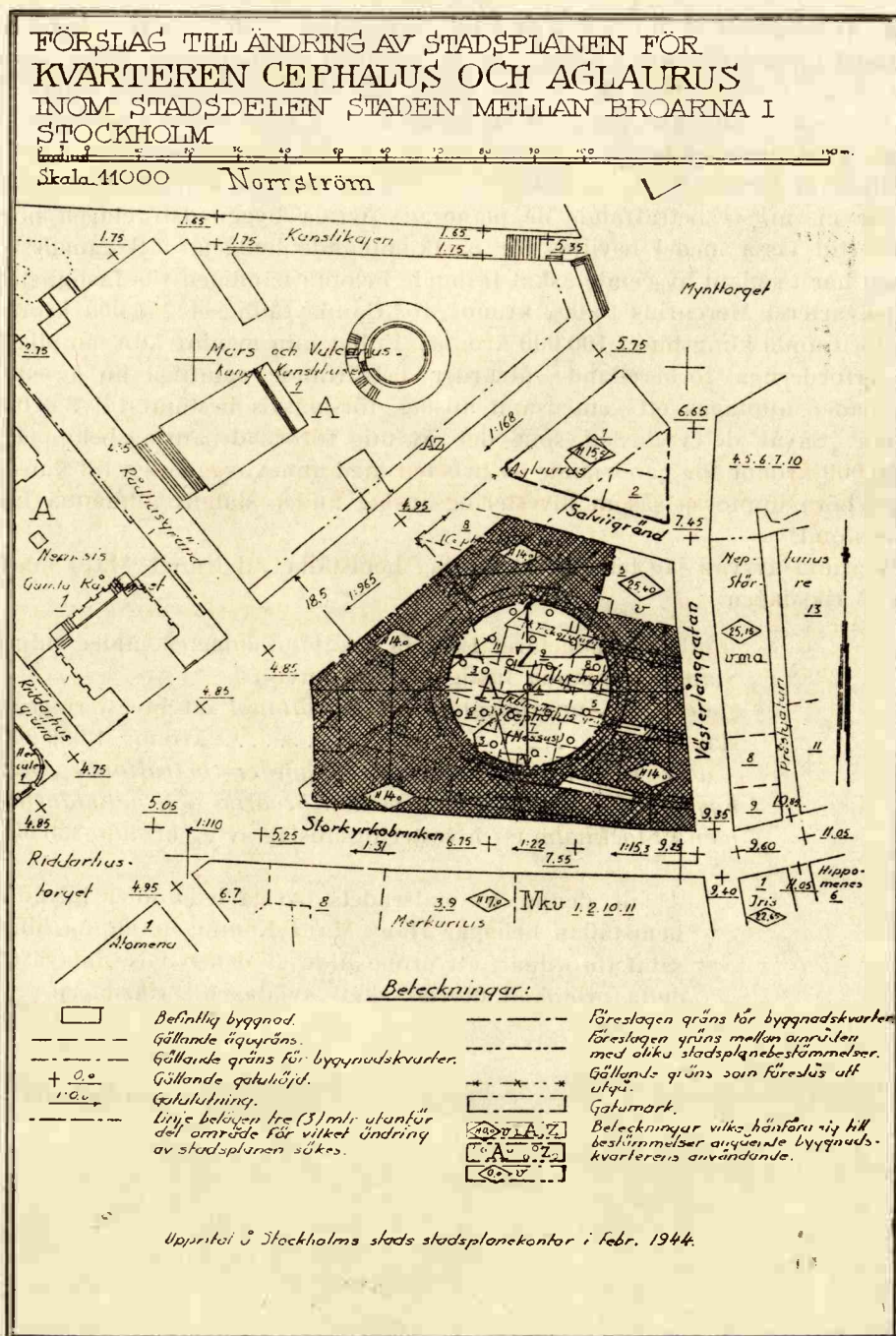
dels till *Annexbyggnad till kanslihuset* ett investeringsanslag av kronor 1 000 000;

dels ock till *Förberedande åtgärder beträffande vissa byggnadsföretag i staden mellan broarna och å Riddarholmen i Stockholm* ett investeringsanslag av .. kronor 350 000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

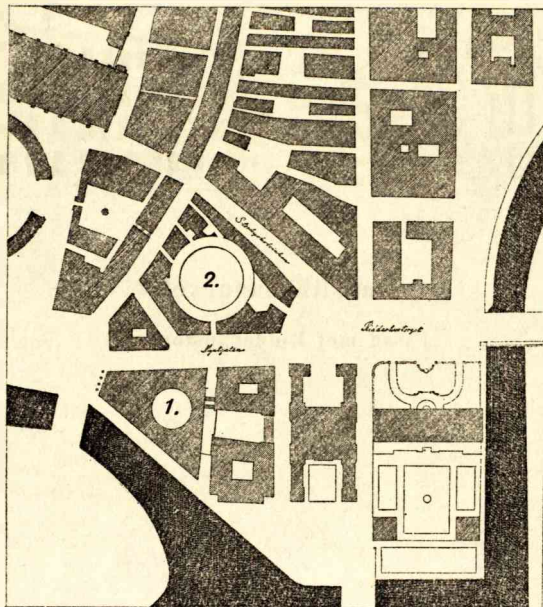
A. C. F. v. Krusenstierna.

Kanslihusannexet.

Förslag till stadsplaneändring.

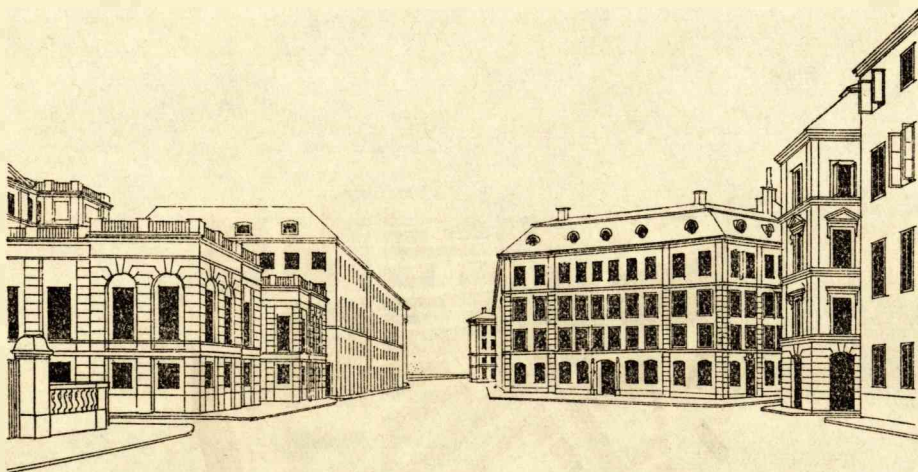
(För vinnande av bättre överblick har det område, som skulle täckas av annexbyggnaden, genom kommunikationsdepartementets försorg å avtrycket betecknats med rutstreckning.)

Kanslihusannexet.

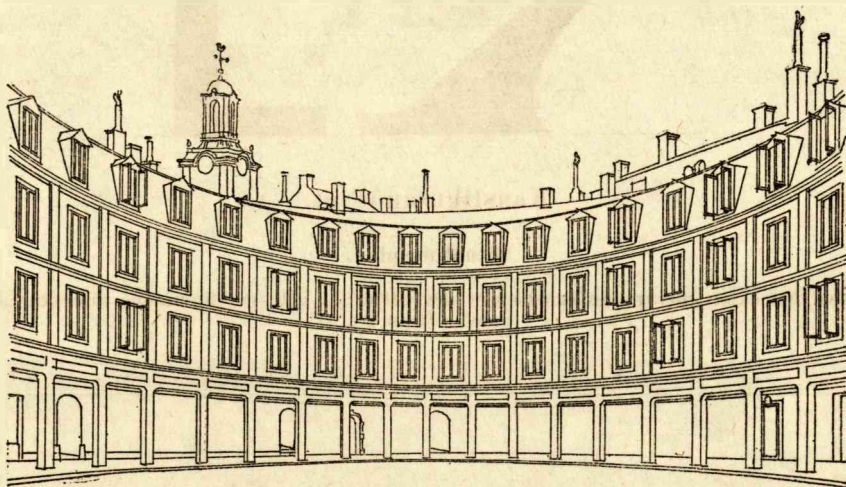
Situationsplan.

(Å planen betecknas nuvarande kanslihuset med siffran 1 och den föreslagna annexbyggnaden med siffran 2.)

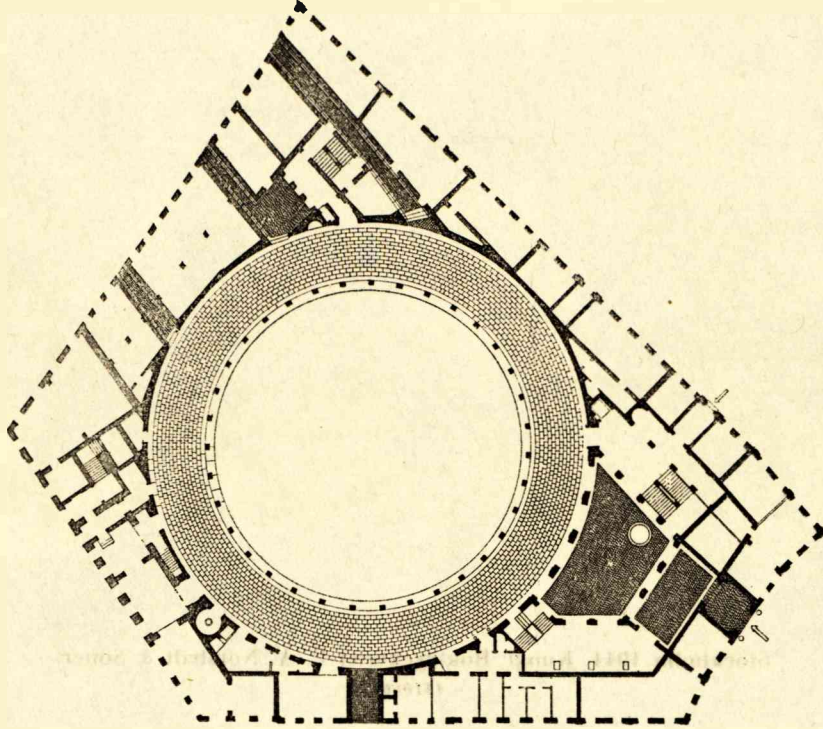
Kanslihusannexet.

Fasad mot Riddarhustorget.

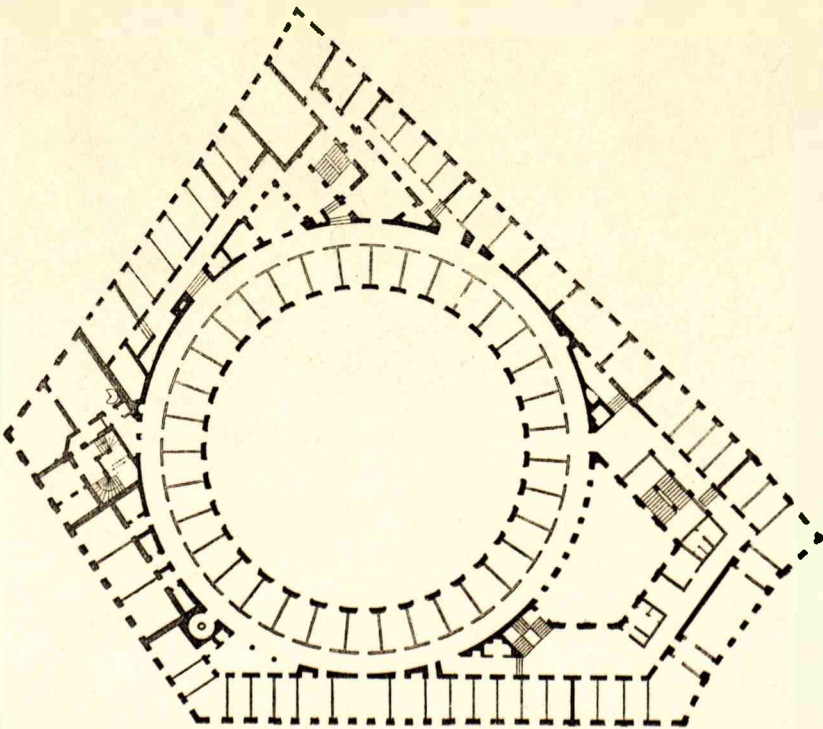

Kanslihusannexet.

Perspektiv av den inre gården.

Kanslihusannexet.
Bottenplan.

Kanslihusannexet.
Plan 1 o. 2 tr.